

1.Dio

Sudjelovanje u zajednici

1. nastavna cjelina

Identitet – Odabiri i odluke

Oblikujemo vlastite živote i živote drugih ljudi

2. nastavna cjelina

Odgovornost – sudjelovanje, preuzimanje odgovornosti

Sloboda podrazumijeva odgovornost

3. nastavna cjelina

Različitost i pluralizam – slaganje kroz neslaganje?

Kako postizemo suglasnost oko zajedničkog dobra?

1. NASTAVNA CJELINA

IDENTITET

Srednja škola

Odabiri i odluke
Oblikujemo svoje živote,
ali i živote drugih ljudi

1.1. Stajališta o odabirima, odlukama i identitetu

S čijim se stajalištem slažem?

1.2. Pogled unatrag: koji su me odabiri učinili osobom kakva jesam?

Koji su odabiri najviše utjecali na moj život?

1.3. Pogled unaprijed: tri odabira koja oblikuju naš budući život

Sloboda se sastoji od mogućnosti da odaberemo – ili ne odaberemo

1.4. Koje mi zanimanje odgovara?

Moji kriteriji odabira zanimanja

Dodatak: uvid u zanimanje

1. nastavna cjelina

Identitet

Odabiri i odluke

Uvod za nastavnike

“Tko će biti moj partner?”

“Želimo li imati djecu?”

“Koji ću posao izabrati?”

Naglasak u ovoj nastavnoj cjelini: odabir oblikuje identitet

Ovo gore su tri najvažnija odabira u životu. U vrijeme kada smo bili tinejdžeri ili adolescenti, i mi smo tražili odgovore na ova pitanja pa to sada čine i naši učenici. Izvršavajući taj odabir, oblikujemo vlastiti identitet – odlučujemo kako će izgledati naš život. Mijenjati te odluke je bolno i teško, a kada su u pitanju djeca, gotovo nemoguće. Naše odluke ne samo da utječu na naše živote, već i na živote drugih ljudi.

Identitet - intimna, vrlo osobna tema

Više nego bilo koja druga tema iz ovog priručnika, ova, koja se bavi pojmom identiteta, vjerojatno se najviše tiče najintimnijih iskustava i želja naših učenika. Zadaci u ovoj nastavnoj cjelini zamišljeni su kao mogući odabir. Metoda reflektira iskustvo učenika.

Kratak pregled 1. nastavne cjeline

U 1. lekciji govori se o tome koliko je važno donositi odluke i izvršiti odabir. U 2. lekciji, učenici se vraćaju u prošlost: koji su odabiri najviše utjecali na njihove živote i identitet? U 3. lekciji, njihov pogled je usmjeren prema budućnosti pa nastoje pronaći odgovore na tri gore spomenuta osnovna pitanja. U 4. lekciji se usredotočuju na jedno od tih pitanja – odabir zanimanja? Projekt uvida u zanimanje predložen je kao dodatna aktivnost (vidi Radni materijal za učenike 1.4).

Konstruktivistički pojam identiteta

U ovoj nastavnoj cjelini pojam identiteta shvaćen je na konstruktivistički način. Naš identitet ne postoji sam po sebi, kao nešto statično i dovršeno, već se on razvija tijekom cijelog našeg života kroz proces učenja, a oblikuju ga naše odluke i odabiri. Neki od njih su neopozivi; drugi se pak mogu promijeniti i ispraviti ako mi to želimo (vidi Nastavni materijal 1.3).

Razvijanje kompetencija: nadovezuje se na ostale nastavne cjeline iz ove knjige

Što pokazuje ova tablica?

Naslov ovog priručnika, „Sudjelovanje u demokraciji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnih građana u demokraciji. Tablica u nastavku pokazuje mogućnost sinergijskih učinaka nastavnih cjelina sadržanih u ovom priručniku. Vidljivo je koje se kompetencije razvijaju u 1. Nastavnoj cjelini (zasjenjeni redak u tablici). Masno uokvireni stupac tablice pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – stupac je posebno označen zbog velike povezanosti tih kompetencija sa sudjelovanjem u demokraciji. Retci koji se nalaze ispod toga pokazuju povezanost s drugim cjelinama u ovom priručniku: koje kompetencije razvija rad na ovim nastavnim cjelinama, a koje su potpora učenicima za rad u okviru 1. nastavne cjeline?

Kako upotrijebiti ovu tablicu?

Nastavnici mogu na različite načine upotrijebiti ovu tablicu kao alat za planiranje nastave ODGLJP-a.

- tablica pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija posvećuju ODGLJP-u: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu, a zanemariti ostale, jer zna da se neke ključne kompetencije, u određenoj mjeri, razvijaju i tijekom rada na 1. jedinici – na primjer, kako vršiti odabir, razumjeti pluralizam identiteta, ostvariti pravo na slobodu, odgovornost za odluke koje pogađaju druge ljude.
- tablica nastavnicima ukazuje na sinergijske učinke koji učenicima pomažu, da u više navrata, i u različitim povezanim sadržajima, uče kako razvijati važne kompetencije.

Nastavne cjeline	Dimenzije razvijanja kompetencija			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i prosudba	Metode i vještine	Sudjelovanje u demokraciji Političko odlučivanje i djelovanje	
1 Identitet	Izvršiti odabir i razmišljati o njegovom utjecaju. Izbor zanimanja i razmišljanje o kriterijima.	Upotrijebiti model kao alat za analizu. Održati izlaganje. Sudjelovati u raspravama.	Odlučiti se – utvrditi kriterije, ciljeve i prioritete.	Odgovornost – biti svjestan kako vlastiti izbor utječe na druge. Spremnost i sposobnost osvještavanja osobnih
2 Odgovornost			Međusobno uvažavanje	
3 Različitost i pluralizam	Individualni izbor stvara veliku različitost identiteta.			
6 Vlast i politika	Političko odlučivanje se podudara s individualnim odabirom. Cilj individualne sreće podudara se s ciljem zajedničkog dobra.		Raspravljanje i sučeljavanje u javnosti (sudjelovanje kada zajednica „donosi odluku“).	Spremnost i sposobnost slušanja ljudi različitih interesa i stajališta.
8 Sloboda			Ostvarivanje prava na slobodu.	

1. nastavna cjelina: Identitet – odabiri i odluke

Oblikujemo svoje živote, ali i živote drugih ljudi

Tema lekcije	Razvijanje kompetencija/ ciljevi učenja	Zadaci učenika	Materijali i sredstva	Metoda
1. Lekcija Stajališta o odabiru i identitetu	Pojašnjavanje osobnih stajališta i odabira. Našim odabirom priopćavamo drugima tko smo, govorimo o svom identitetu.	Učenici biraju citat i obrazlažu svoj odabir.	Nastavni materijal 1.1 (tri primjerka, s citatima izrezanim u zasebne trake papira prije lekcije).	Grupni rad. Plenarna rasprava.
2. Lekcija Pogled unatrag: koji su me odabiri učinili osobom kakva jesam?	Autobiografski pogled. Naši odabiri i odabiri drugih imaju odlučujući utjecaj na naše živote.	Učenici razmišljaju o tome koji odabiri i odluke su se jako odrazile na njihov život.	Radni materijal za učenike 1.1. Preklopnik (<i>flipchart</i>) i flomasteri raznih boja, papirnate trake (A6), ljepilo ili ljepljiva traka.	Individualni rad. Plenarna rasprava.
3. Lekcija Pogled unaprijed: tri odabira koji oblikuju našu budućnost	Donošenje odluka, utvrđivanje prioriteta. Ljudska prava nam omogućavaju oblikovanje naše budućnosti – mi odlučujemo da li ih prihvaćamo.	Učenici razmišljaju o ključnim odabirima koji oblikuju njihovu budućnost.	Radni materijal za učenike 1.2. Preklopnik (<i>flipchart</i>), flomasteri.	Individualni rad s radnim materijalom za učenike. Plenarna rasprava.
4. Lekcija Koje mi zanimanje odgovara?	Prepoznavanje, uspostavljanje ravnoteže i utvrđivanje prioritetnih kriterija za odluku. Ključni kriteriji za odabir zanimanja su: „Koje zanimanje odgovara mojim interesima i prednostima? ”	Učenici biraju ili odbijaju zanimanje i objašnjavaju razloge svog odabira.	Radni materijal za učenike 1.3. Nastavni materijal 1.2 (izrezani u niz kartica sa zanimanjima, s otprilike 10 kartica više nego učenika u učionici).	Individualni rad s radnim materijalom za učenike. Plenarna rasprava.
Dodatna aktivnost: uvid u zanimanje (na radnom mjestu)	Intervjuiranje stručnjaka; planiranje istraživačkog projekta. Pojašnjavanje poslovnih opcija.	Učenici planiraju i izvode istraživački projekt.	Radni materijal za učenike 1.4.	Projekt.

1. Lekcija

Stajališta o odabiru i identitetu

S čijim stajalištem se slažem?

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i održavanje nastavnog sata. Razvijanje kompetencije upućuje izravno na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak/zadaci za učenike, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi lekcije. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Objašnjavanje osobnih stajališta i odabira.
Cilj učenja	Naš odabir drugima govori nešto o nama, o našem identitetu.
Zadaci za učenike	Učenici biraju citat i objašnjavaju razloge svog odabira.
Materijali i sredstva	Tri primjerka Nastavnih materijala 1.1, s citatima izrezanim prije lekcije u zasebne papirnate trake.
Metoda	Grupni rad. Plenarna rasprava.
Raspored	1. Učenici odabiru. 15 min.
	2. Učenici objašnjavaju svoj odabir. 15 min.
	3. Učenici uspoređuju i osvrću se na odabrano. 10 min.

Informacije

U ovoj lekciji, učenici odabiru i upoznaju se s temom na osnovu osobnog iskustva. Ovaj pristup složenom pojmu identiteta temelji se na zadatku, a ne na teoriji ili pristupu na osnovu teksta, kako bi učenici na taj način lakše shvatili da je pojam identiteta na vrlo praktičan način povezan s njihovim životima.

Nastavnim satom dominira komunikacija s učenicima. Frontalni način sjedenja bio bi kontraproduktivan; ako je moguće, klupe i stolice treba postaviti uza zid (u obliku potkove).

Opis lekcije

1. Učenici odabiru i odlučuju

Učenici utvrđuju kontekst

Nastavnik uvodi temu. Svakoga dana, tijekom cijelog života, vršimo odabire i donosimo odluke – koji primjeri učenicima padaju na pamet? Učenici odgovaraju i daju primjere iz vlastitog iskustva. Nastavnik mora paziti da govore o svojim odlukama, ali da ne idu u pojedinosti raspravljajući o problemima ili razlozima koji su u pozadini njihovih odluka. Što više učenika bi trebalo sudjelovati u prvih pet minuta. Nastavnik ne treba raspravljati o njihovim izjavama; on prati je li uspostavljena ravnoteža između svakodnevnih odluka (kupiti sandvič, ili topli obrok za ručak) i ključnih odluka (odabrati zanimanje). Nastavnik ukazuje na očite tendencije sadržane u njihovim odlukama.

Učenici biraju citat

Nastavnik objašnjava učenicima kako će čuti citate autora iz raznih zemalja i to iz davne prošlosti, kao i sadašnjosti. Njihov je zadatak sljedeći:

- Učenici biraju citat s kojim se izrazito slažu ili s kojim se uopće ne slažu.
- Učenici koji su izabrali isti citat formiraju male grupe (ne više od šest učenika) i objašnjavaju razloge svog odabira. Grupa imenuje svog glasnogovornika.
- Nakon pet minuta, svaki glasnogovornik daje kratku izjavu o svakom odabiru. Pročitaju citat i objašnjavaju glavne razloge zbog kojih su se učenici u njihovoj grupi složili ili ne. Ako učenici u nekoj grupi imaju različita mišljenja, treba razgovarati o tim razlikama.

Nastavnik stavlja citate, napisane na trakama papira, na razredne klupe. Svaki učenik koji je dobio citat, glasno ga pročita ostatku razreda. Zatim učenici počinju raditi na zadatku. Nastavnik ih prati. Ako je neka grupa prevelika, nastavnik je dijeli u manje grupe. Ako se to dogodi, treba imati dodatne primjerke citata. Nastavnik bilježi koje su citate učenici odabrali, a koji su preostali. Neće uspjeti čuti sve rasprave, jer će mnogi učenici govoriti istovremeno pa će razina buke biti slična onoj u kafiću punom gostiju.

2. Učenici objašnjavaju svoj odabir

Glasnogovornici daju svoje izjave

Nastavnik objavljuje da je vrijeme za raspravu u grupi isteklo i poziva učenike da se uključe u plenarni dio sata koji će voditi nastavnik. Učenici i dalje sjede u svojim grupama. Govornici se izmjenjuju. Ako je potrebno, nastavnik podsjeća govornika da govori o razlozima zbog kojih je grupa odabrala neki citat, a učenici mogu tražiti dodatna pojašnjenja. Nastavnik mora pripaziti, da rasprava ne počne prije nego što su svi govornici imali priliku govoriti.

Nastavnik i učenici bilježe sve što je rečeno u obliku mentalne mape

Prije svakog sljedećeg govornika, nastavnik traži da slušatelji daju sažetak ključnih izjava, kao na primjer, „mnogi naši odabiri su neopozivi“, ili „kada imamo mogućnost odabira, ostvarujemo pravo na osobnu slobodu“. Nastavnik – ili učenik – sažima sve što je rečeno u obliku jednostavne mentalne mape (vidi primjer u nastavku).

3. Učenici uspoređuju i osvrću se na izvršene odabire

Učenici čitaju umnu mapu – dokument koji sadrži brojne odabire

Umna mapa je dio završne faze osvrta na ovu lekciju.

Nastavnik postavlja jedno pitanje kako bi na taj način učenike potaknuo na razmišljanje – mogući su mnogi odgovori jer se učenicima sada obraćamo kao stručnjacima koji nastupaju u svoje ime: govornici su upravo saopćili što učenici misle o različitim citatima na temu odabira. I same grupe su formirane po izboru učenika – dakle, što nam ova umna mapa govori o učenicima?

Možda će učenicima trebati neko vrijeme za razmišljanje. Treba im ga dati – ima li nešto ljepše od učionice pune učenika koji u tišini razmišljaju? Zbog toga ovu produktivnu fazu ne treba prebrzo prekidati i odmah dati priliku učeniku koji prvi digne ruku. Dajte priliku nekolicini učenika. Moguća su različita stajališta, a razlikuju se ovisno o kontekstu koji su učenici napravili svojim odabirima te ovisno o onome što je zabilježeno u umnoj mapi.

Zaključak: ključne izjave

Zadaća nastavnika je, zaključiti nastavni sat sažimanjem ključnih izjava. To možete učiniti izravno ili kao nit vodilju kroz nekoliko izjava. Nastavnik piše ključne riječi na ploču, ili na listove s preklopnika (*flipchart*) kako bi potkrijepio sažetak:

U ovoj lekciji, učenici su *izvršili odabir* razgovarajući o odabiru.

1. Učenici su izvršili *različit odabir*, iz različitih razloga (evo nekoliko primjera):

- osobno iskustvo;
- vrijednosti;
- spol;
- briga za druge,
- odgovornost;
- ljudska prava;
- ....

3. Odabir koji su učenici izvršili pokazuje da se radi o različitim osobnostima – njihov odabir nam govori o tome tko su, dakle, govori nam o *njihovu identitetu*.

2. Lekcija

Pogled unatrag: koji su me odabiri učinili osobom kakva jesam?

Koji odabiri su najviše utjecali na moj život?

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i održavanje nastavnog sata.	
Razvijanje kompetencije upućuje izravno na ODGLJP .	
Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju.	
Zadatak/zadaci za učenike , uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja.	
Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata.	
Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencija	Autobiografska perspektiva.
Cilj učenja	Naši odabiri i odabiri drugih imaju odlučujući utjecaj na naše živote.
Zadaci za učenike	Učenici se osvrću i govore o tome koji odabiri su snažno utjecali na njihove živote..
Materijali i sredstva	Radni materijal za učenike 1.1. Preklopnik (<i>flipchart</i>), trake papira (A6), flomasteri u raznim bojama, ljepilo ili ljepljiva traka.
Metoda	Individualni rad. Plenarna rasprava.
Raspored	1. Učenici istražuju koji su odabiri utjecali na njihove živote. 15 min.
	2. Učenici razmjenjuju zaključke do kojih su došli. 10 min.
	3. Učenici raspravljaju i govore o zaključcima do kojih su došli. 15 min.

Informacije

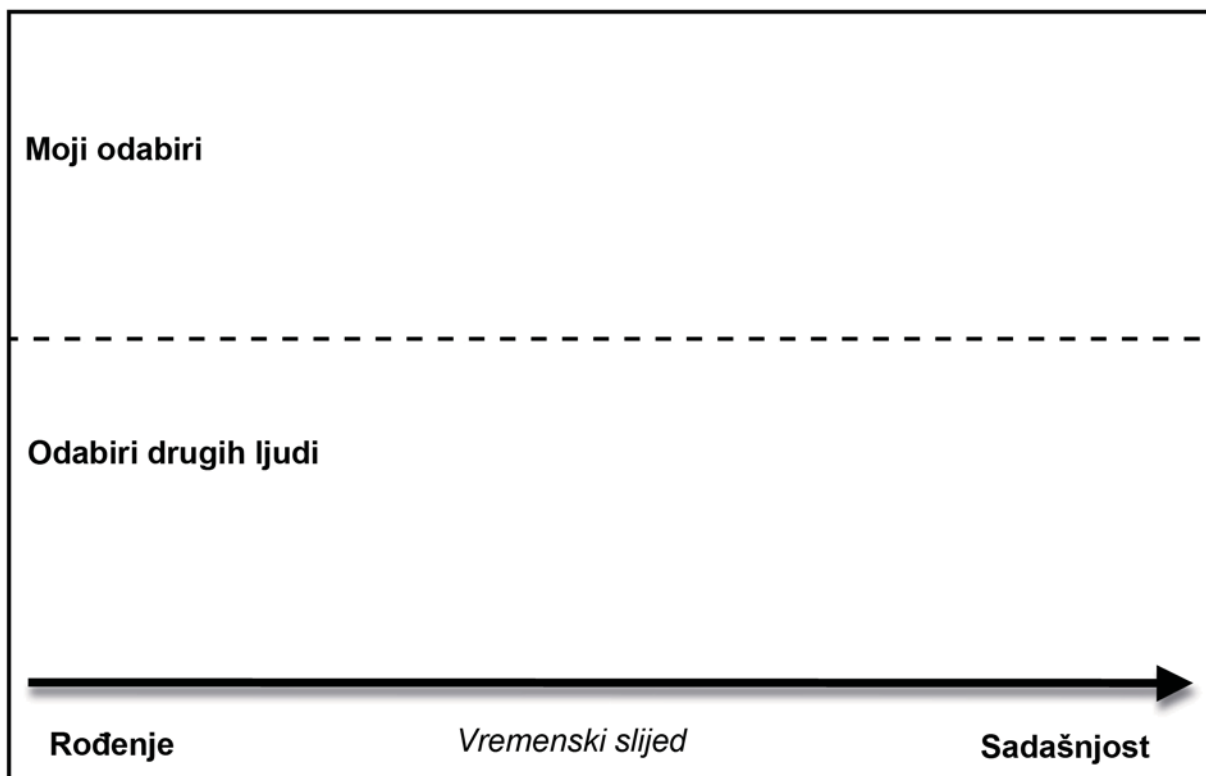
Odabiri i odluge u velikoj mjeri oblikuju naš identitet. U ovoj lekciji, učenici se okreću prošlosti. U sljedećoj lekciji mijenjaju perspektivu i gledaju u budućnost. Ključno pitanje ostaje isto – kako odabirom i odlukom oblikujemo svoje živote i živote drugih ljudi?

U ovoj lekciji, učenici najprije analiziraju svoje životopise i to u kontekstu ključnog pitanja. Potom na plenarnom sastanku razmjenjuju neke svoje zaključke i uspoređuju ih.

Opis lekcije

Priprema

Prije nego što počne nastavni sat, nastavnik stavlja papir s preklopnika (*flipcharta*) na zid ili ploču te preslike dijagrama iz Radnog materijala za učenike 1.1.

1. Učenici istražuju koji su odabiri utjecali na njihove živote

Nastavnik uvodi zadatak

Nastavnik uvodi glavni zadatak ove lekcije. Veliki primjerak radnog materijala na preklopniku (*flipchartu*) služi kao pomoć. Nastavnik podsjeća na prethodnu lekciju: učenici su izvršili odabir, a ta je aktivnost omogućila uvid u različitost osobnosti. U ovoj lekciji je pristup drugačiji: kako su odabiri utjecali na naš identitet i razvoj? Tko je izvršio te odabire? Mi sami? Ili drugi ljudi?

Dijagram na papiru je isti kao na radnom materijalu koji dobivaju učenici. U gornjoj polovici, učenici bilježe odabire koje su sami izvršili, a u donjoj polovici bilježe odabire drugih. Vremenski slijed, koji ide s lijeva na desno pokriva njihov životni put od rođenja to sadašnjeg trenutka. Učenici stoga mogu pokazati kada i koji odabir je utjecao na njihov identitet.

Učenici prihvaćaju autobiografsku perspektivu

Učenici dobivaju preslike radnog materijala 1.1 i sami rade u tišini (10-15 minuta). Razmišljaju o svom privatnom iskustvu iz autobiografske perspektive. Oni su stručnjaci za sebe same. Zbog svoje intimne prirode, tema i informacija su iznimno važne za svakog učenika pa oni odlučuju što će podijeliti s razredom u sljedećoj fazi nastavnog sata.

2. Uspoređivanje iskustava učenika

Uvod u zadatak

Nastavnik uvodi sljedeći korak. Sada učenici mogu međusobno razmijeniti rezultate do kojih su došli. Svaki učenik dobiva 2 komada papira A6 i flomastere (koje mogu, po potrebi, upotrebljavati zajedno). Samo po jedna informacija – jedan odabir – bilježi se na svaku traku papira, budući da se trake povezuju s bilješkama drugih učenika.

Nastavnik na raspored upisuje godine, počevši s godinom rođenja najstarijeg učenika i završavajući u sadašnjosti.

Zatim učenici odabiru jednu ili dvije teme iz svojih autobiografskih razmišljanja, sljedeći ove kriterije:

- Koji je odabir imao posebno jak utjecaj na moj identitet?
- Koju informaciju sam spreman podijeliti s razredom?

Učenici trebaju pokazati tko je izvršio odabir („ja“, „majka“, „prijatelj“ ...), te kada je izvršen, ali ne smiju dodavati svoja imena.

Učenici sastavljaju opći pregled ključnih odabira

Prema uputama nastavnika, učenici ispunjavaju jedan ili dva lista papira i stavljaju ih na klupe licem okrenutim prema dolje. Tim od četiri učenika ih potom sakuplja i odnosi na preklopnik (*flipchart*).

Učenici se u polukrugu okupljaju oko preklopnika (*flipcharta*), ako je potrebno u dva reda. Jedan od četvorice čita što je zapisano. Član tima predlaže gdje preklopniku zapisati pročitani zapis. Ako se stvarti ponavljaju, dovoljan je jedan zapis; zapisi se prebroje, zbroj se zabilježi, a tekst na preklopniku (*flipchartu*) se zaokruži kako bi se na taj način naglasila njegova važnost. Tim surađuje s razredom, tako da svi učenici sudjeluju u čitanju zapisa i njihovom sastavljanju.

3. Učenici raspravljaju i osvrću se na postignuto

Traženje obrazaca i značajnih elemenata

Materijal je svima nov, tako da se sadržaj teško može predvidjeti. Učenicima vrlo često nije potrebno nikakvo usmjeravanje ili započinjanje, no odmah započnite s komentarima.

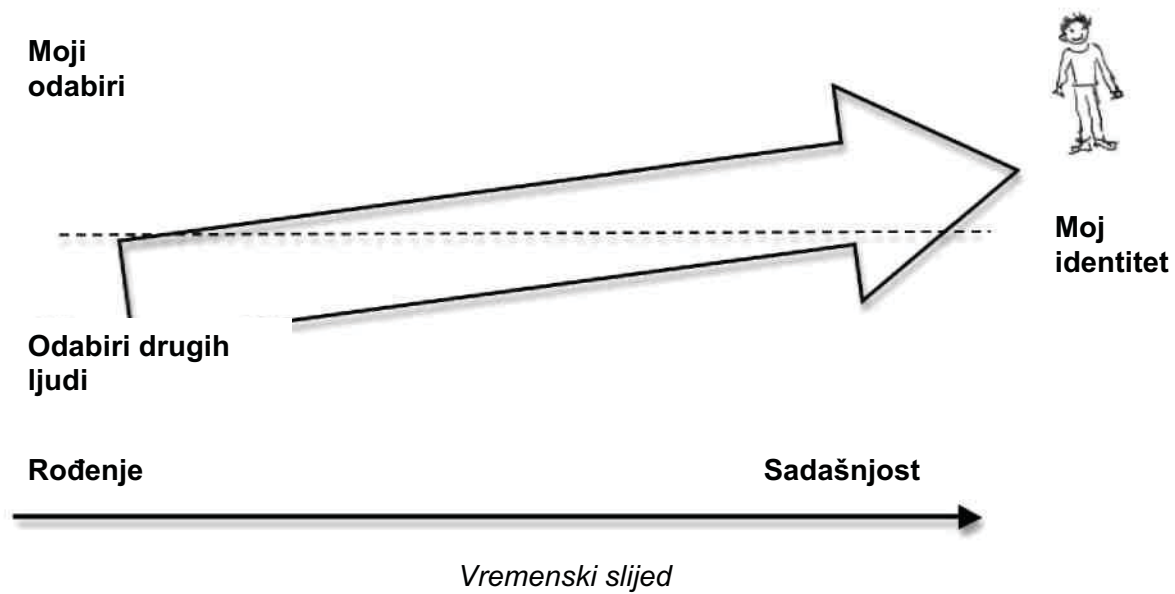
Ako je potrebno, nastavnik naglašava da je sljedeći korak prepoznavanje upadljivih obrazaca ili detalja.

Vjerojatno će se pojaviti nekoliko obrazaca:

Adolescencija – povećana autonomija: u ranom djetinstvu, drugi vrše odabir (roditelji, obitelj, učitelji, liječnici). Odrastanjem, sve više odabira i odluka donosimo sami. Prema tome, na preklopniku (*flipchartu*) ćemo vjerojatno imati grozdove koje možemo označiti simbolom strelice s vrškom okrenutim prema gore – pomak prema većoj autonomiji i osobnoj odgovornosti kako postajemo stariji. Jedan učenik može na papiru nacrtati strelicu (vidi prikaz u nastavku).

„Svoje postojanje dugujem roditeljima“: To je početak u našim životopisima koji je svima zajednički. Elementaran je, i očit. Naši su korijeni u našim obiteljima.

Različitost i pluralizam: možda nećemo prepoznati nikakve obrasce. To ukazuje na fenomen pluralizma – razlikujemo se u svom razvoju, a naši odabiri su nam pomogli da razvijemo sasvim osebujne osobnosti.

Kako djeca odrastaju, njihova autonomija odabira se povećava.

3. Lekcija

Pogled unaprijed: tri odabira koja oblikuju naše buduće živote

Sloboda se sastoji u mogućnosti ili nemogućnosti izbora

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja nastavnog sata.	
Razvijanje kompetencije odnosi se izravno na ODGLJP.	
Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju.	
Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu , bitni su sastavni dijelovi procesa učenja.	
Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata.	
Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Donošenje odluka, utvrđivanje prioriteta.
Cilj učenja	Ljudska prava nam pružaju mogućnost oblikovanja naših budućih života – mi odlučujemo hoćemo li je prihvatiti.
Zadaci za učenike	Učenici razmišljaju o ključnim odabirima/odlukama koje utječu na njihove buduće živote..
Materijali i sredstva	Radni materijal za učenike 1.2. Preklopnik (<i>flipchart</i>), flomasteri.
Metoda	Individualni rad s radnim materijalom. Plenarna rasprava.
Raspored	1. Uvođenje teme i zadatka. 10 min.
	2. Učenici promišljaju o ključnim odabirima/odlukama. 10 min.
	3. Izlaganje i osvrt. 20 min.

Informacije

“Tko će biti moj parnter?” – “Želimo li imati djecu?” – “Koje zanimanje ću izabrati?”

U ovoj lekciji učenici se bave navedenim odabirima/odlukama. U tu svrhu, prebacuju se s prošlosti na budućnost. U prethodnoj lekciji gledali su unazad i analizirali odabire/odluke koje su donijete (i tko ih je donio), a koje su značajno utjecale na njihove živote i oblikovale njihov identitet u djetinstvu i u razdoblju adolescencije. U ovoj lekciji će gledati u budućnost. izvršit će ključne odabire – o partnerstvu, obitelji i njihovom zanimanju – koji će vjerojatno imati najjači utjecaj na njihov identitet.

Učenici pritom postaju svjesni rodnog problema: tradicionalna uloga žena je bila izabrati partnera i obitelj – bez biranja zanimanja, dok su muškarci bili usredotočeni na svoju ulogu hranitelja (zanimanje) i partnerstvo, sa smanjenom odgovornošću za obiteljski život. Danas mlade žene ostvaruju svoje pravo na obrazovanje u mnogo većem broju, s ciljem odabiranja svog zanimanja. Prema tome, dok žene nastoje pronaći načine uspostavljanja ravnoteže između sve tri opcije – zanimanja, partnerstva i obitelji – mnogi muškarci, iako ne svi, i dalje se drže tradicionalnog shvaćanja svoje uloge.

Opis lekcije

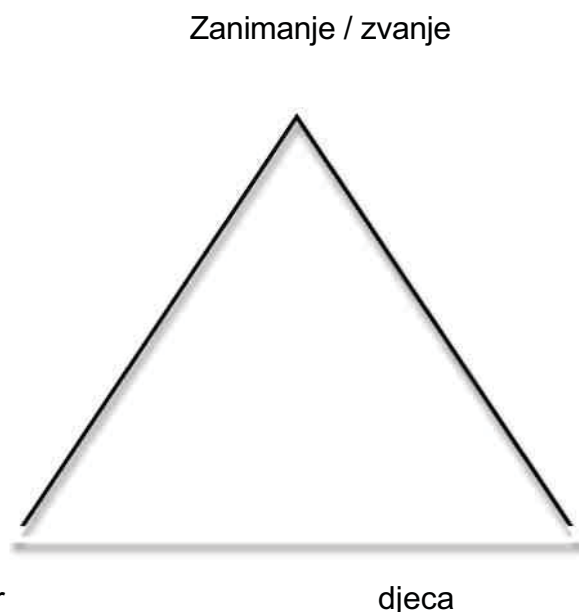
1. Uvod u temu i zadatak

Nastavnik nastoji uključiti učenike (induktivni pristup)

Nastavnik započinje nastavni sat postavljanjem pitanja na koje svaki učenik može odgovoriti, a koje izravno upućuje na osnovno pitanje: zašto pohađaš srednju školu?

Učenici, dječaci i djevojčice, sigurno će odgovoriti da žele izabrati svoje zanimanje. Žele također imati mogućnost daljnjeg školovanja, npr. na fakultetima.

Nastavnik daje priliku nekolicini učenika da govore, sve dok se ne stvori jasna slika. Potom nastavnik sažima odgovore učenika i crta na ploču ili preklopnik (*flipchart*) dijagram iz radnog materijala za učenike 1.2 i dodaje prvi odabir – zanimanje.

Nastavnik objašnjava da je ovo odabir kojem su učenici upravo dali prednost pa je jasno koliko je on važan za njihov identitet. Čineći to, učenici ostvaruju ljudska prava – slobodu izbora općenito, i slobodu odabira zanimanja. Učenici s pravom mogu tvrditi da je ta sloboda ograničena budući da je ograničen pristup nekim zanimanjima zbog, na primjer, nezaposlenosti ili velike konkurencije. O ovoj temi ne treba govoriti u ovom trenutku jer će o njoj biti riječi u sljedećoj lekciji.

Nastavnik uvodi i ostale odabire/odluke: da li želim živjeti s partnerom, pa ako je odgovor potvrđan, tko će mi biti partner? (ili, jesam li već izvršila/izvršio taj izbor?). Zatim, želim li, ili želimo li imati djecu? Nastavnik upisuje na dijagram riječi „partner“ i „djeca“ tako da odgovara radnom materijalu za učenike 1.2.

Nastavnik objašnjava kako svi na ovaj ili onaj način trebaju odgovoriti na ta pitanja. Možemo odlučiti da kombiniramo sve tri opcije, ili samo dvije, a jednu izostaviti. Ovisno o tome što izaberemo ili ne izaberemo, vodit ćemo sasvim drugačije živote. Ostvarujemo ljudska prava, no snosimo i odgovornost za vlastite živote, kao i živote drugih (naših partnera, naše djece).

Nastavnik uvodi zadatak

Nastavnik učenicima daje radni materijal za učenike 1.2. Upoznaje učenike s ljudskim pravima koja nude ključne opcije odabira zanimanja, života s partnerom i imanja djece (radni materijal za učenike 1.2, dio 1.). Zadatak učenika je da razmisle o svom izboru te da svoju odluku unesu u tablicu u 2. dijelu radnog materijala.

Ako žele, mogu usporediti svoj odabir s odabirom svojih roditelja. Ovu dodatnu informaciju ne dijele s ostalim učenicima. Informacija o njihovom izboru ostat će anonimna.

2. Učenici se osvrću na svoje ključne odabire

Učenici rade sami u tišini. Nastavnik ne gleda ni u jedan radni materijal budući da je povjerljivost važna kada se radi o tako osjetljivim pitanjima.

Nastavnik priprema nastavak obrade ove teme. Stavlja papir s preklopnika (*flipcharta*) na ploču ili zid. Bilo bi idealno da je učenik zaštićen od pogleda ostalih učenika dok piše na papir. Na papiru je modificirana verzija tablice s radnog materijala za učenike 1.2. Tekst se može reducirati samo na slova budući da je učenicima tablica poznata. Dovoljni su sljedeći simboli: **Z**animanje – **P**artnerstvo – **D**jeca

Naše opcije za budućnost		Žene	Muškarci
Sve tri	P + D + Z		
Dvije od tri	P + D		
	P + Z		
	Z + D		
Jedna od tri	P		
	Z		
	D		

Nastavnik učenicima daje flomaster.

3. Prezentacije i refleksije

Učenici govore o svom odabiru

Nastavnik objašnjava na koji način učenici mogu diskretno dodati svoj odabir. Učenici jedan za drugim dolaze do preklopnika (*flipcharta*) i bilježe svoj odabir brojkom (1).

Djevojčice i dječaci označavaju odvojene stupce.

Učenici izlaze jedan za drugim do preklopnika (*flipcharta*) i bilježe svoj odabir. Kad su gotovi, dva učenika zbrajaju ono što je zabilježeno u svakom stupcu i upisuju zbroj.

Učenici raspravljaju o rezultatima

Rezultat se teško može pretpostaviti. Zanimljivo je vidjeti kako mnoge djevojčice i dječaci žele objediniti sve tri opcije, te kako se mnogi odlučuju za dvije i to koje.

“Partner+zanimanje”: Tradicionalni muški model “hranitelj+kućanica”. Učenici bi trebali biti svjesni implikacija ako oba partnera odaberu isto – to je model „dvostruki prihod, bez djece“).

“Zanimanje+djeca”: nije čest odabir, jer pretpostavlja samohrano roditeljstvo, premda je učenicima poznato da u velikom broju obitelji postoji samo jedan roditelj – ne zbog vlastitog odabira, već kao posljedica razvoda ili smrti.

“Partner+djeca”: tradicionalni ženski model, ako traje čitav život. Mnoge mlade majke, a u manjoj mjeri i mladi očevi, prihvaćaju ovu opciju na neko vrijeme kako bi mogli brinuti o svojoj djeci dok su jako mala. Podrazumijeva se da će se vratiti svom poslu čim je to moguće.

“Zanimanje+partner+djeca”: učenici shvaćaju da je ova opcija izazov. Postoji li razlika u odabiru između spolova? Vjerojatno će ovu opciju prihvatiti više mladih žena nego muškaraca. Ako je to točno, koji su tome razlozi?

Nastavnik ne treba poticati učenike, ako nisu voljni govoriti o razlozima svog odabira. Međutim, nastavnik može naglasiti da je ovo primjer kako pojedinačni izbor može utjecati na društvo u cjelini: ako mnogi odluče ne imati djece, natalitet pada. Ne treba vršiti nikakav moralni pritisak, no učenicima treba približiti dugoročne posljedice njihova pojedinačnog odabira (vidi „Proširenje teme“ u nastavku).

Imajući na umu mogućnost ovakvih razmišljanja, nastavnik očekuje rezultate i potom odgovara – ako je potrebno improvizira. Prethodni osvrt, kao što smo već napomenuli, pomaže; isto tako pomaže i ocjena stanja koja slijedi nakon sljedeće lekcije s ciljem razvijanja sposobnosti i shvaćanja biti improvizacije.

Proširenje teme

Problem opadanja nataliteta i starenje, odnosno smanjivanje broja stanovnika pogađa mnoge industrijske i razvijene zemlje svijeta, uključujući Kinu, Njemačku i Italiju. Javlja se ozbiljni problemi u gospodarsvima i mirovinskim sustavima tih zemalja. Na osnovu statističkih podataka, učenici istražuju situaciju u svojoj zemlji. Mogu analizirati i donositi sudove o mogućim rješenjima.

4. Lekcija

Koje zanimanje mi odgovara?

Moji kriteriji za odabir zanimanja

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja nastavnog sata. Razvijanje kompetencije odnosi se izravno na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Prepoznavanje, uspostavljanje ravnoteže i utvrđivanje prioriteta kod kriterija za odluku..
Cilj učenja	Osnovni kriteriji za odabir zanimanja su: „Koje zanimanje odgovara mojim interesima i prednostima?“
Zadaci učenika	Učenici odabiru ili odbijaju neko zanimanje i navode razloge svog odabira.
Materijali i sredstva	Radni materijal za učenike 1.3. Nastavni materijal 1.2 (izrezati niz kartica sa zanimanjima i to otprilike 10 kartica više nego što ima učenika u razredu).
Metoda	Individualni rad s radnim materijalom. Plenarna rasprava.
Raspored	1. Učenici prihvaćaju ili odbijaju ponudu za posao. 20 min.
	2. Učenici razmjenjuju svoje kriterije za odabir zanimanja. 20 min.

Informacije

U lekciji 1.3, učenici su se bavili s tri ključna pitanja koja će značajno utjecati na njihove buduće živote – odabir koji se tiče njihova zanimanja, partnera i obitelji (roditeljstva). U ovoj lekciji učenici podrobnije istražuju kriterije kod jedne od ovih odluka – odabir zanimanja.

Dva kriterija su od iznimne važnosti: koji me posao zanima? Koji posao mogu najbolje izvršavati? Važnost ovih pitanja je očita, ali su očite i teškoće kod odgovaranja na ta pitanja, posebice na drugo pitanje. Potrebne su konkretne informacije; predlaže se projekt uvida u zanimanje kako bi učenici savladali ovaj problem.

Opis lekcije

1. Učenici prihvaćaju ili odbijaju ponudu za posao

Nastavnik uvodi temu

Nastavnik uvodi temu, upućuje na preklopnik (*flipchart*) na kojem se nalazi trokut s ključnim odabirom. U prošloj lekciji učenici su raspravljali o složenosti koja prati ove tri odluke: zanimanje, partnera i obitelj.

U ovoj lekciji učenici će se usredotočiti na jedan od ta tri odabira – svoje buduće zanimanje.

Nastavnik objašnjava početak, naime, da učenici trebaju zamisliti da im je ponuđen neki posao. Nastavnik im daje karticu s ponuđenim poslom. Odlučuju hoće li ponudu prihvatiti ili ne.

Nastavnik uvodi metodu – jednostavnu simulaciju tržišta rada

Nastavnik učenicima dijeli radni materijal 1.3 i traži da ispune prvi redak: da li već imaju posao koji žele, ili, jesu li izvršili odabir? Ako ne, čekaju sljedeći korak.

Nastavnik objašnjava pravila. Kada učenici dobiju karticu s ponuđenim zanimanjem, odlučuju da li će ga prihvatiti ili odbiti. Na radnom materijalu bilježe svoje razloge.

Mogu tražiti drugi posao. Mogu međusobno mijenjati posao, ili zamijeniti svoju karticu s jednom od kartica na nastavnikovom stolu. Bilježe sve poslove koji su im ponuđeni i daju obrazloženje za prihvaćanje odnosno odbijanje.

Ako pronađu posao koji vole, jednostavno zadrže karticu. Ako karticu stave na klupu bez uzimanja druge kartice, ostaju nezaposleni.

Prije nego što započne simulacija tržišta rada, učenici trebaju imati jasnu ideju o pravilima i svojim ulogama.

Nastavnik svakom učeniku daje jednu karticu sa zanimanjem. Mnogi će vjerojatno protestirati i odmah će se htjeti riješiti ponude. Ako je potrebno, nastavnik ih podsjeća na zadatak – da na radni materijal napišu razloge zbog kojih ne žele prihvatiti neko zanimanje.

Učenici sudjeluju u simulaciji tržišta rada – traže zanimanje kojim će se baviti

Kada su učenici dobili kartice sa zanimanjima, pušta ih se da samostalno rade. Nastavnik prati koliko je učenika prihvatilo ponudu i podsjeća ih da prave kratke bilješke prije nego što se međusobno mijenjaju za zanimanje.

2. Učenici razmjenjuju kriterije za odabir zanimanja.

Učenici prepoznaju osnovne kriterije za odabir zanimanja

Učenici sjede u obliku četverokuta, ili u krugu, kako bi olakšali komunikaciju.

Nastavnik poziva na dizanje ruku. Tko je prihvatio ponudu? Tko nije?

Zatim nastavnik traži da učenici formiraju grupe od četiri do šest učenika i razmijene kriterije. Njihov je zadatak da sastave popis s tri osnovna kriterija oko kojih se svi slažu.

Nakon pet minuta glasnogovornik grupe priopćava rezultat, a neki drugi član grupe bilježi njihove bodove na ploču ili preklopnik (*flipchart*). Bilježe se bodovi svih grupa kako bi se na taj način naglasila njihova važnost. Rezultat može izgledati ovako:

Koje mi zanimanje odgovara?**Kriteriji za odabir zanimanja**

Osobni interesi

Stručna sprema – zahtjevi

Dobra zarada

Radno vrijeme

Fleksibilnost

Sigurnost zanimanja

...

Učenici prepoznaju osnovne kriterije za odabir zanimanja

Ako su grupe ponavljale određene kriterije kod odabira zanimanja, učenici mogu smatrati da su oni naročito važni. Razmjenjuju mišljenja i objašnjavaju razloge.

Učenici mogu slijediti svoje osobne prioritete pa nije potrebno postizati suglasnost. Na primjer, visoka plaća može nekom biti važnija, dok drugi mogu inzistirati na slobodnim vikendima i fleksibilnom radnom vremenu. Međutim, postoji nešto što nastavnik mora nastojati približiti učenicima.

Svi želimo izbjeći nezaposlenost, tako da je sigurnost nekog zanimanja često najvažniji čimbenik. Međutim, poslovna kretanja se ne mogu predvidjeti pa će učenici posvuda nailaziti na konkurenciju. Učenici trebaju izabrati zanimanje, ili barem kategoriju zanimanja („pravo“, „medicina“) kada završe školu, a posao će tražiti nakon što završe studij ili obuku. Nitko ne može pouzdano predvidjeti kakve će mu biti šanse za četiri ili pet godina.

Zbog toga učenici trebaju uzeti u obzir dva kriterija:

1. Što me zanima i što bih voljela raditi?
2. U čemu sam dobar/dobra? Koje su moje prednosti? Što mogu najbolje raditi ako sam pod pritiskom konkurencije? Nastavnik učenicima daje dovoljno vremena da najprije razmisle o ovim stvarima te da potom odgovore.

Učenici raspravljaju o primjeni kriterija

Kod razmišljanja o tome kako primijeniti ova dva osnovna kriterija, učenici će vjerojatno postati svjesni teškoća koje ih prate. Na drugo gornje pitanje nije teško odgovoriti. Uz pomoć roditelja i prijatelja, kao i nastavnika, mogu istražiti svoj konkretan profil kompetencija.

Prvo pitanje je mnogo teže, jer su učenicima potrebne informacije o zahtjevima i usavršavanju. Nastavnici nisu stručnjaci za profesionalnu karijeru pa je škola tu ograničena i učenici sami trebaju pronaći potrebne informacije. Prema tome, stječu iskustvo sa slobodom izbora i izgradnjom identiteta što su vrlo zahtjevni zadaci.

U mnogim zemljama, škole pružaju pomoć svojim učenicima u praćenju raznih zanimanja. Ovaj model se predlaže kao dodatna pomoć koju će učenici, roditelji i poslovni ljudi pozdraviti i podržati.

Proširenje teme: uvid u zanimanje

Problemi s kojima se učenici susreću i na koji način im projekt omogućavanja uvida u zanimanje može pomoći

Učenici znaju koliko je važan izbor odgovarajućeg zanimanja za njihov budući život. Shvatili su koji su osnovni kriteriji za odabir, no shvatili su također da bez pouzdanih i ažuriranih informacija ne mogu procijeniti koji zahtjevi nekog konkretnog zanimanja se poklapaju s njihovom nadarenošću, kompetencijama i interesima. Projekt uvida u zanimanje na radnom mjestu može učenicima biti korisna pomoć u dobivanju takvih informacija.

Učenici istražuju zanimanje za koje smatraju da odgovara njihovim kriterijima. Provede nekoliko radnih dana sa stručnjakom. Prate što rade i s kim surađuju. Pomoću upitnika (vidi Radni materijal učenike 1.4) intervjuiraju njihovog poslovnog partnera. Ako je moguće, izvršavaju određene zadatke kako bi stekli iskustvo iz prve ruke (kao tijekom pripravničkog staža). Školski raspored je tako zamijenjen radnim satima na poslu. Prema tome, ako kirurg počinje operirati u 6 sati ujutro, učenik mora biti uz njega u operacijskoj dvorani (kako bi utvrdio, na primjer, može li uopće podnijeti kiruršku operaciju).

Na osnovu upitnika, učenici pišu izvješće. Izvješće se može predati nastavniku i ocijeniti, što učenicima daje dodatni poticaj da zadatak izvrše kako treba. Učenicima se savjetuje da dnevno vode bilješke i pišu izvješće tijekom radnog tjedna, a ne kasnije – primjer učinkovitog upravljanja vremenom.

Izvješće treba biti sustavni opis, a ne osobni dnevnik, kako bi se učenici prilikom odabira zanimanja usredotočili na osnovne kriterije.

Učenici sami trebaju pronaći svoje poslovne partnere, uz pomoć svojih roditelja, obitelji i obiteljskih prijatelja. Idealno bi bilo da u tu svrhu ne odlaze na radna mjesta roditelja ili rođaka.

Potpora škole i nastavnika

Učenik ima glavnu ulogu i odgovoran je za rezultat. Škola pruža mogućnost, utvrđuje okvir, odobrava projekt i rješava pravna pitanja (dozvola nadležnog ministarstva, osiguranje). U ranoj fazi, škola također kontaktira roditelje koji igraju vrlo važnu ulogu (vidi u nastavku).

Na zahtjev, učenicima se može dati pisana punomoć kada se prijavljuju za praćenje nekog zanimanja na radnom mjestu. Po okončanju projekta, direktor šalje pismo zahvalnosti svim partnerima koji su učenicima bili domaćini.

Ako je moguće, nastavnik bi trebao posjetiti učenike tijekom projekta. Nastavnik treba biti telefonski dostupan tijekom projekta kako bi u slučaju žurnosti mogao brzo reagirati.

Zadaci po završetku projekta

Preporučamo ocjenjivanje izvješća u svrhu naglašavanja njihove važnosti. Nastavnik se s poštovanjem treba odnositi prema izvješćima budući da se radi o osobnim dokumentima. Nastavniku treba biti jasno da nije bio nazočan tijekom projekta i intervju, što znači da su ovdje stručnjaci učenici, a ne nastavnik. Prema tome, kod ocjenjivanja se treba usredotočiti na aspekte poput jasnoće, koherentnosti, pažnje i potpunosti. Sa stajališta učenika, ova vrsta zadatka je vrednija od bilo kojeg testa, a nastavnik bi trebao biti spreman dodijeliti više najboljih ocjena nego što je to obično slučaj.

Učenici bi trebali imati mogućnost razmjene iskustava. To zahtijeva više vremena nego što se može osigurati u sklopu redovitog ODGLJP-a ili nastavnih satova ODGLJP-a. Korisna prilika je praćenje zanimanja kao događaj koji organizira škola. Ovo je od posebne važnosti za mlađe učenike koji će tek za godinu dana raditi na takvom projektu, ali i za roditelje. Partneri istog zanimanja ili lokalni tisak te predstavnici lokalnih poslovnih subjekata bi također trebali biti pozvani.

Potporna roditelja

Kao prvo, roditelji mogu pružiti potporu svojoj djeci pri utvrđivanju njihovih prednosti i interesa. Roditelji poznaju svoje dijete od prvog dana i sjećaju se njegovog ili njezinog razvoja iz perspektive koja se razlikuje od perspektive stručnjaka u školi. Roditelji općenito pozdravljaju ovakvu vrstu projekta, jer cijene svaku potporu koja se pruža njihovoj djeci u odabiru zanimanja. Iz razumljivih razloga roditelji obično prenaplaćavaju sigurnost zanimanja. U gospodarstvu, podložnom brzim promjenama, roditelji su manje pogodni za savjetnike u planiranju karijere.

Kako učenicima pronaći poslovnog partnera

Obično se od učenika traži da pronađu mentora za projekt praćenja zanimanja. Njihovi roditelji, a u nekim slučajevima rođaci ili prijatelji, mogu biti dragocjena pomoć u uspostavljanju veze s potencijalnim partnerima. Učenici ne bi smjeli prerano raditi kompromise, ako se potraga učini preteškom. Ono što traže nije posao već prilika za uvid u neko konkretno zanimanje. Ako nije moguće pronaći nekog tko obavlja neki konkretan posao, npr. televizijskog novinara, ustupak bi bio tražiti alternativno rješenje u okviru iste kategorije zanimanja, npr. novinara koji radi za lokalnu tiskovinu.

To stoga, što to od svakog profesionalca koji na tjedan dana primi učenika iziskuje veliki napor, a to treba jako cijeniti. Međutim, mnoge poslodavce zanima privlačenje kvalificiranih i dobro informiranih kandidata i s njihova stajališta, praćenje zanimanja je mogućnost testiranje učenika, a možda i prilika da im se kasnije dâ ponuda.

Učenicima je potreban mentor ili supervizor. To može biti njihov poslovni partner ili netko drugi. Učenici su oslobođeni nastave pa ih stoga ne treba plaćati za projekt koji izvode. Oni nisu tu da bi obavljali redoviti posao već da slijede vlastiti plan u skladu s upitnikom (Radni materijal za učenike 1.4).

Dugoročni učinci učenja za učenike

Iskustvo je pokazalo da ovaj projekt mnogim učenicima pomaže da ozbiljnije i zrelije pristupe zadnjim godinama svog srednjoškolskog obrazovanja. Postaju svjesniji svojih interesa i više cijene neke predmete, jer ih mogu povezati sa svojim životom po završetku škole. Vrlo je važno i drugačije ako im netko izvan škole kaže da su „pravopis i rukopis“ *jako* važni“. Osim toga, korisno je i uzbudljivo iskustvo ako učenici otkriju da se mogu nositi s prilično mnogo zadataka u profesionalnom svijetu.

Učenici se mogu vratiti u školu s jasnim odgovorima. Možda će sada znati kojim će se zanimanjem baviti pa mogu poduzeti sljedeće korake u planiranju svog studiranja i obrazovanja nakon što napuste školu. Osim toga, ako im je projekt pokazao da trebaju tražiti neko drugo zanimanje, to je također vrijedan korak naprijed, jer su se oslobodili nekih iluzija i sada mnogo preciznije mogu pitati koje bi im zanimanje odgovaralo.

Informacije o programima praćenja zanimanja

Ujedinjeno Kraljevstvo: www.prospects.ac.uk

Baden-Württemberg, Njemačka: www.schule-bw.de/schularten/gymnasium/bogy

Nastavni materijali 1.1: Citati o odabiru i identitetu

Svojim odlukama i postupcima kreiramo svoju osobnost i lice koje nosimo. Kenneth Patton
Odluka je rizik ukorijenjen u hrabrosti našeg izbora da budemo slobodni. Paul Tillich
Sve što sada radite je nešto što ste izabrali raditi. Neki ljudi ne žele u to vjerovati. No ako ste stariji od dvadeset i jedne godine, vaš život je ono što ste od njega učinili. Da biste promijenili život, morate promijeniti svoje prioritete. John C. Maxwell
Smatram da smo sami isključivo odgovorni za svoje odluke pa moramo prihvatiti i posljedice svakog svog čina, riječi i misli tijekom života. Elisabeth Kubler-Ross
Ako želiš da se nešto kaže, pitaj muškarca. Ako želiš da se nešto učini, pitaj ženu. Margaret Thatcher
Sloboda, ako je uzmemo u njenom konkretnom smislu, sastoji se u sposobnosti da izvršimo odabir. Simone Weil
Najveći umovi su sposobni za najveće poroke, ali i najveće vrline. Rene Descartes
Osnovno što nas povijest uči je da ljudski postupci imaju posljedice i da neke odluke, jednom donijete, ne možemo povući. One ne dopuštaju mogućnost donošenja drugih odluka pa na taj način određuju buduće događaje. Gerda Lerner
Moć biranja između dobra ili zla svima je na dohvata ruke. Origen
Sebstvo nije nešto dovršeno već neprestano stvaranje kroz izbor načina našeg djelovanja. John Dewey
Ono što žene još trebaju naučiti je da vam nitko ne daje moć. Morate je sami uzeti. Roseanne Barr
Kada biram između dva zla, uvijek nastojim iskušati ono koje nikada prije nisam iskušao. Mae West
Žene i mačke će učiniti što im se prohtije, a muškarci i psi se trebaju opustiti i naviknuti se na to. Robert A. Henlein
Morate vježbati svoju intuiciju – vjerovati tihom glasu u sebi koji vam točno kaže što trebate reći ili odlučiti. Ingrid Bergman

Jedan brod plovi na istok,
drugi na zapad,
a isti vjetar puše.
Položaj jedara, a ne vjetrovi
određuju njihov smjer.

Kao vjetrovi s mora,
nose nas valovi vremena kroz život.
Stanje duše određuje cilj,
a ne mir ili sraz.

Ella Wheeler Wilcox

(Prevela: Zlata Pavić)
www.wisdomquotes.com

Nastavni materijal 1.2: Kartice zanimanja

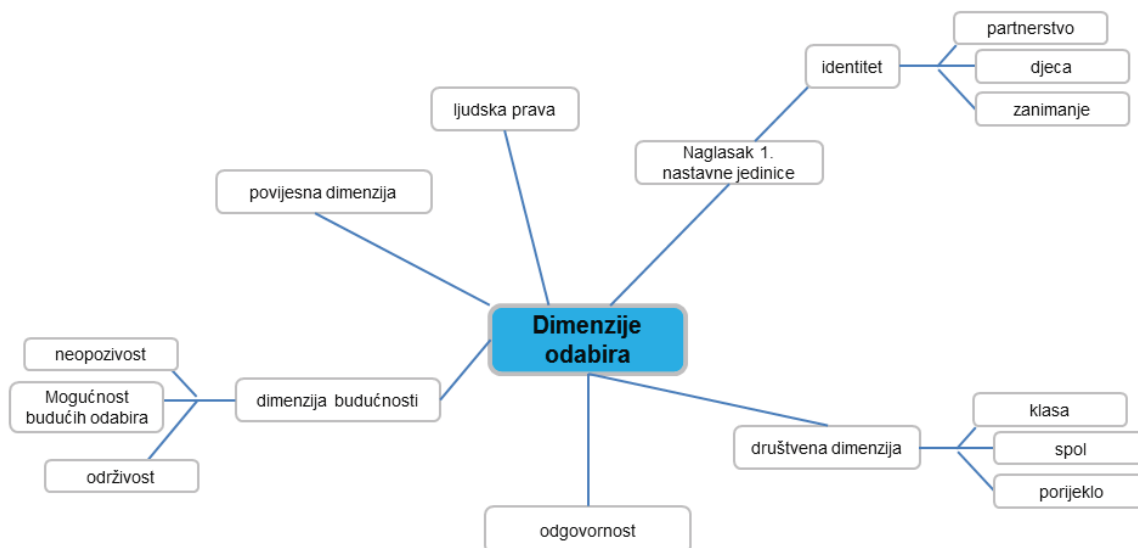
državni službenik (općinska uprava)	<i>copywriter</i> u oglašavanju	veterinar kirurg
arhitekt	modni snimatelj	učitelj osnovne škole
inženjer strojarstva	vodoopskrbni upravitelj	bankar
bolnički liječnik	upravitelj restorana brze hrane	knjižničar
IT stručnjak za prodaju	policajac	odvjetnik

turistički vodič	prodavač	bolničarka
ekonomist	kartograf	Frizer
plesač	novinar	trgovac knjigama
meteorolog	psihoterapeut	Pilot
sobar	vozač autobusa	električar

Nastavna cjelina 1.3 Popratne informacije za nastavnike

Konstruktivistički pojam identiteta

Povezan s pojmom identiteta, konstruktivizam znači da oblikujemo svoj identitet odabirima i odlukama koje donosimo. Konstruktivizam naglašava aktivnu ulogu pojedinca i ukazuje na element učenja. U životu griješimo i svjesni smo svojih grešaka prilikom odabira. Možda neke odabire možemo promijeniti (dekonstruirati) i ispraviti, no neki odabiri su neopozivi. Vrijeme se, pogotovo, može potrošiti samo jednom u životu. Konstruktivizam povezuje dinamiku izbora s rezultatom, našim identitetom koji u izvjesnom smislu postaje statičan i stabilan.

Ova nastavna cjelina stavlja naglasak na aktivnu ulogu pomoću koje oblikujemo vlastiti identitet – kao i identitete drugih, pri čemu je naša uloga također pasivna. Naravno, razvoj identiteta je mnogo složeniji i ovisi o mnogim drugim čimbenicima (varijablama) koje definiraju ili ograničavaju naše šanse da oblikujemo vlastite živote i identitete. To uključuje porijeklo, razred, rod, gospodarske i kulturne uvjete te prirodni okoliš.

Dva su razloga zbog kojih ova nastavna cjelina stavlja naglasak na konstruktivističku dimenziju oblikovanja našeg identiteta na osnovu izvršenih odabira. Prvo, ovaj pristup povezuje identitet s ljudskim pravima. Izvršiti odabir je čin slobode. Drugo, učenici najbolje razumiju taj pristup, jer odgovara njihovom iskustvu i pitanjima koja si sami postavljaju.

Nije samo pojam identiteta mnogo složeniji nego što se čini u ovoj jedinici; isto se odnosi i na pojam odabira. Gornji dijagram opisuje didaktički pristup u ovoj jedinici: učenici istražuju veze između dva složena pojma, ali ni jedan od njih u potpunosti.

2. NASTAVNA CJELINA

ODGOVORNOST

Srednja škola

Sudjelovanje, preuzimanje odgovornosti

Sloboda podrazumijeva odgovornost

“Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.”
[Štogođ radiš, radi mudro i vodi računa o posljedicama]
Latinska poslovice; izvor neutvrđen

2.1 Riskirati gubitak prijatelja – ili prekršiti pravilo?
Posvuda se suočavamo s dilemama

2.2 i 2.3 Što bi ti učinio?
Preuzimamo odgovornost za svoje odluke

2.4 Koje vrijednosti nam trebaju biti zajedničke?
Preuzimanje odgovornosti u zajednici utemeljenoj na ljudskim pravima

2. Nastavna cjelina

Odgovornost

Sudjelovanje, preuzimanje odgovornosti

Uvod za nastavnike

Preuzimanje odgovornosti – stajalište koje utječe na sve ostalo

Neprestano donosimo odluke, velike i male. Što ćemo danas ručati? Idemo li autom ili autobusom? Za koju ću stranku glasovati?

Kod svake odluke koju donosimo, neke opcije biramo, druge odbacujemo. Bez obzira jesmo li toga svjesni, naše odluke utječu na druge. Što god odlučimo i učinimo, može se dovoditi u pitanje, jer uvijek postoje alternative koje smo mogli izabrati.

Preuzimanje odgovornosti podrazumijeva razmatranje tih alternativa i posljedica naših odluka. U tom smislu, preuzimanje odgovornosti je stajalište koje doslovno utječe na sve što činimo – u osobnom životu, u odnosima i vezama s obitelji, prijateljima, kolegama i zajednicom u cjelini.

Preuzimanje odgovornosti – ljudsko pravo i izazov

Kada donosimo odluke, ostvarujemo svoje ljudsko pravo na slobodu. Sloboda podrazumijeva odgovornost, no sami možemo i moramo odlučiti koja načela i smjernice želimo slijediti. Sloboda znači da smo sami sa svojom odlukom pa stoga preuzimanje odgovornosti može biti vrlo teško. U određenoj mjeri se radi o vještinama koje se mogu naučiti i to je ono što će učenici činiti u ovoj jedinici.

Učenici će razgovarati o stvarima o kojima u praksi moramo često sami odlučiti – nastojeći razumjeti dileme različite složenosti, izabrati i odrediti prioritete.

Konstruktivistički pojam odgovornosti

Preuzimanje odgovornosti se najbolje može naučiti i razumjeti u konkretnim situacijama koje zahtijevaju donošenje odluke. Dileme su u tom smislu posebno zanimljive jer zahtijevaju vrlo pažljivo razmatranje posljedica neke odluke.

U otvorenom, sekularnom i pluralističkom društvu, ne možemo smatrati da se samo po sebi razumije da postoji sustav vrijednosti s kojim će se svatko odmah složiti. Međutim, da bi neka zajednica bila stabilna, takav sustav vrijednosti je bitan. Dakle, moramo prenositi i pregovarati o osnovnim načelima koja su nam kod preuzimanja odgovornosti zajednička.

Preuzimanje odgovornosti je izazov i trajni proces učenja; u tom smislu se u ovoj jedinici radi o konstruktivističkom shvaćanju odgovornosti.

Zamke kod poučavanja o odgovornosti i kako ih izbjeći

Postoje dvije zamke kod poučavanja o odgovornosti – apstraktno moraliziranje i indoktrinacija.

Moraliziranje znači govoriti o tome da sam „dobar građanin“ bez analiziranja konkretnog problema. Učenicima se prenosi poruka da je preuzimanje odgovornosti samo pitanje želimo li nešto ili ne.

Učenici tako nikada ne nauče koliko težak može biti taj zadatak i koliko je važno da podijele razloge svog odabira.

Zamka indoktrinacije tiče se učitelja koji pokušavaju nametnuti određene vrijednosti. Nemaju ovlasti to činiti i koje god vrijednosti izabrali, one se mogu dovesti u pitanje i dekonstruirati.

Da bi se izbjegle ovakve zamke, ova je nastavna cjelina osmišljena i sadrži osnovni zadatak koji učenicima daje priliku da donose vlastite odluke. Nastavnik je njihov trener i facilitator.

Učenici raspravljaju o tome kako rješavati dileme. Primjeri se odnose na svakodnevno iskustvo učenika koje ih stavlja u ulogu stručnjaka.

Priprema jedinice

Preporučamo da nastavnik radi isti zadatak koji rade učenici (vidi Radne materijale za učenike 2.1-2.4 i Nastavne materijale 2.1-2.3). Na taj način će nastavnik najbolje razumjeti mogućnosti učenja i postati svjestan teškoća s kojima se učenici suočavaju. Sam rezultat – odluka o tome kako riješiti neku dilemu – nije „pravi“ odgovor jer istovremeno postoji snažan element subjektivnog izbora koji učenici mogu, ali ne trebaju međusobno podijeliti.

Razvijanje kompetencije: povezanost s ostalim nastavnim cjelinama ovog priručnika

Što pokazuje ova tablica

Naslov ovog priručnika, „Sudjelovanje u demokraciji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnog građanina u demokraciji. Tablica pokazuje potencijal sinergijskih učinaka između pojedinih nastavnih cjelina u priručniku. Pokazuje koje se kompetencije razvijaju u 2. jedinici (tamniji redak tablice). Masno uokvireni stupac pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – naglasak je stavljen zbog povezanosti tih kompetencija sa sudjelovanjem u demokraciji. Retci koji slijede pokazuju vezu s ostalim nastavnim cjelinama ovog priručnika: koje kompetencije se razvijaju u tim nastavnim cjelinama, a potpora su učenicima tijekom rada u sklopu 2. jedinice?

Kako upotrijebiti ovu tablicu

Nastavnici mogu na različite načine koristiti ovu tablicu kao alat za planiranje ODGLJP nastave.

- Tablica pomaže nastavnicima koji samo nekoliko nastavnih sati mogu posvetiti ODGLJP-u: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu i preskočiti ostale, jer zna da se neke ključne kompetencije razvijaju, u određenom opsegu, u ovoj jedinici – na primjer, analiza, refleksivna upotreba medija i odgovornost.

– Ova tablica pomaže nastavnicima u korištenju sinergijskih učinaka koji učenicima omogućavaju opetovano uvježbavanje važnih kompetencija, u različitim kontekstima koji su na mnogo načina povezani. U tom slučaju nastavnik odabire i kombinira nekoliko nastavnih cjelina.

Nastavne cjeline	Dimenzije razvijanja kompetencija			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i prosudba	Metode i vještine	Političko odlučivanje i djelovanje	
2 Odgovornost	Razumijevanje problema koji se tiču dileme. Analiziranje posljedica neke odluke. Utvrđivanje prioriteta i objašnjavanje razloga.	Pažljivo razmatranje i razmišljanje. Međusobno upoznavanje s razlozima i kriterijima za donošenje neke odluke	Donošenje odluka s nepotpunim informacijama. Svijest o mogućem neuspjehu.	Promjena stajališta. Prepoznavanje interesa i prava drugih. Zajednica utemeljena na ljudskim pravima.
1 Identitet	Razumijevanje utjecaja našeg odabira na druge.			Promjena stajališta.
4 Sukob	Dilema oko održivosti	Strategije pregovaranja	Rješavanje sukoba	
6 Vlast i politika	Politika – proces rješavanja problema i rješavanje sukoba			
7 Ravnopravnost/ Jednakost	Uvažavanje kulturne dimenzije demokracije		Uspostavljanje ravnoteže između prava većine i manjine.	Međusobno uvažavanje

2.Nastavna cjelina: Sudjelovanje, preuzimanje odgovornosti

Sloboda podrazumijeva odgovornost

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/ciljevi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metoda
1. Lekcija Riskirati gubitak prijatelja – ili prekršiti pravilo?	Kompetencija političkog odlučivanja i djelovanja: odabrati i obrazložiti razloge. Odgovorni smo za odluke koje donosimo u svakodnevnom životu. Shvaćanje dileme i odgovornosti.	Učenici razmišljaju o odabiru i odlukama koje donose u svakodnevnom situacijama suočavanja s dilemom i govore o razlozima takvog odabira.	Nastavni materijali 2.1 i 2.2. Radni materijali za učenike 2.1 i 2.2.	Plenarna rasprava, predavanje, grupni rad.
2. i 3. lekcija Što bi učinio/učinila?	Kompetencija kod donošenja odluka i postupanja: rješavanje dilema. Kod rješavanja dileme vršimo različite odabire. Radeći to ostvarujemo svoje ljudsko pravo na slobodu.	Učenici raspravljaju o situacijama suočavanja s dilemom i osvrću se na osobno iskustvo.	Radni materijali za učenike 2.1-2.4. Nastavni materijal 2.2. Preklopnik (<i>flipchart</i>), flomasteri.	Grupni rad.
2. i 3. lekcija Što bi učinio/učinila?	Preuzimanje odgovornosti uključuje rješavanje dilema – prikupljanje informacija, razmatranje posljedica, utvrđivanje prioriteta, donošenje odluka.	Učenici raspravljaju o situacijama suočavanja s dilemom i osvrću se na osobno iskustvo.	Radni materijali za učenike 2.1-2.4. Preklopnik (<i>flipchart</i>), flomasteri.	Grupni rad.
4. lekcija Koje vrijednosti trebaju biti zajedničke?	Prosudba: osvrt na kriterije i vrijednosti. Demokratska zajednica se oslanja na zajednički sustav vrijednosti. Ljudska prava osiguravaju sustav vrijednosti s kojim se možemo složiti.	Učenici odabiru slučajeve suočavanja s dilemom, izvještavaju o svojim odlukama, uspoređuju i raspravljaju o prioritetima.	Nastavni materijali 2.2. Preklopnik (<i>flipchart</i>) (pripremljeno u okviru prethodne lekcije), flomasteri. Radni materijali za učenike 2.5; alternativno, ODLJP, član 1. staviti na preklopnik (<i>flipchart</i>) ili projektor.	Zajednička rasprava o planiranju. Izlaganje. Rasprava.

1.Lekcija

Riskirati gubitak prijatelja - ili prekršiti pravilo?

Posvuda smo suočeni s dilemama

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije. Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Kompetencija političkog odlučivanja i djelovanja: odabir i obrazloženje razloga.
Cilj učenja	Odgovorni smo za odabire u svakodnevnom životu. Razumijevanje dilema i odgovornosti.
Zadaci za učenike	Učenici razmišljaju o odabiru u situacijama suočavanja sa svakodnevnim dilemama i razmjenjuju razloge svog odabira.
Materijali i sredstva	Nastavni materijali 2.1 i 2.2. Radni materijali za učenike 2.1 i 2.2.
Metoda	Plenarna rasprava, predavanje, grupni rad.
Raspored	1. Učenici se bave svakodnevnim dilemama. 10 min.
	2. Učenici se upoznaju s alatom za analizu dileme. 20 min.
	3. Učenici razmjenjuju svoje odluke u školskom testu o rješavanju dileme. 10 min.

Informacije

U ovoj lekciji učenici se upoznaju s važnosti i nužnosti preuzimanja odgovornosti. U nekoj vrsti pokusne primjene, koriste alat kako bi se mogli osvrnuti na svoje odluke o preuzimanju odgovornosti i upoznaju se s osnovnim pojmom dileme.

Svi učenici se odmah aktivno uključuju uz pomoć induktivnog pristupa. Za nekoliko minuta svi učenici u razredu razmišljaju o tome kako riješiti neku dilemu koja im je poznata iz iskustva u razredu.

Prva lekcija se bavi osnovnom temom – suočavanjem s dilemom, odabirom, razmišljanjem o prioritetima prilikom odabira. Umjesto dodavanja dodatnih tema, sljedeće lekcije obrađuju problem rješavanja dileme. Poput ostalih nastavnih cjelina ovog priručnika, i ova nastavna cjelina slijedi didaktičko načelo iscrpne obrade izabrane teme – „Obradi manje, ali bolje“. Razlog zbog kojeg smo izabrali tako malo, a izostavili tako mnogo, je ogromno iskustvo. Intenzitet napora koje ulažemo u učenje polučuje najbolje rezultate, a ne široka obuhvaćenost nekog područja.

Opis lekcije

1. faza: Učenici razmišljaju o svojim odabirima u svakodnevnim situacijama

Nastavni materijal 2.1

Nastavnik najavljuje početak nove jedinice i kao uvod iznosi sljedeći primjer.

Zamisli sljedeću situaciju. U razredu se piše test iz povijesti. Ti si jedan od najboljih učenika iz povijesti, no čak i ti smatraš da je test prilično težak.

Prijatelj iza tebe šapuće i moli te da mu pokažeš svoj test. Ti znaš da je varanje na testovima zabranjeno i da bi i ti i tvoj prijatelj mogli biti ozbiljno kažnjeni kad biste to učinili.

Što bi učinio? Bi li riskirao gubitak prijatelja ili bi prekršio pravilo?

Nastavnik zapisuje dilemu – temu ove lekcije – na ploču ili na preklopnik (*flipchart*).

Upozorova učenike da njihov odgovor mora biti da ili ne – nema alternative ili srednjeg rješenja, niti učenici mogu o tome razgovarati – potom traži da se izjasne dizanjem ruku. Učenici se izjašnjavaju, a nastavnik bilježi rezultate na ploču ili preklopnik (*flipchart*).

Slijedi rasprava. Učenici iznose svoje razloge, a nakon nekoliko minuta nastavnik zbraja i zapisuje glasove na ploču. Možemo očekivati argumente kao što su ovi:

Bi li riskirao gubitak prijatelja ili bi radije prekršio pravilo?	
Da (glasova x)	Ne (glasova y)
Dobri prijatelji uvijek pomažu jedni drugima. I meni će jednog dana trebati pomoć prijatelja. Trebamo si uzajamno pomagati. Svijet bi bio hladan i neprijateljski kada ne bismo brinuli jedni o drugima.	Varanje nije pošteno prema onima koji poštuju pravila. Varanjem riskiram da i ja budem kažnjen. Prijatelji to ne bi smjeli očekivati jedni od drugih. O prijatelju ovisi veličina rizika. S dobrim prijateljem mogu razgovarati i on/ona će poštovati moju odluku.

2. faza: Učenici se upoznaju s alatom za analizu dileme

Radni materijali za učenike 2.1 i 2.2

Nastavnik učenicima dijeli radne materijale za učenike 2.1 i 2.2 i ukratko uvodi pojam dileme (nastavni materijal 2.1). Argumenti koje su učenici iznijeli pokazuju sukob oko odanosti: ili ostajem odan prijateljima kada me mole za pomoć, ili slijedim pravila jer ona svakom jamče jednake šanse u testu. Razlozi koje učenici navode – ili se očekuje da će navesti – tiču se vrijednosti: našeg shvaćanja prijateljstva, odanosti, spremnosti da drugima pomognemo, poštenja, poštivanja pravila i zakona.

Upravo sam suočen/suočena sa situacijom u kojoj ću prekršiti jednu od tih spona odanosti i pratećih vrijednosti – riskirati da izgubim prijatelja, što će utjecati na moj ugled, ili riskirati da budem kažnjen i imati grižnju savjesti budući da sam prekršio pravilo koje zapravo podržavam. Ovakva situacija u kojoj možete izabrati samo pogrešno, umjesto da činite sve što je ispravno, nazivamo dilemom. Sljedeći primjer je tipičan za mnoge dileme:

Kompromis nije moguć. Moraš definirati svoj prioritet.

Vrijeme nalaže da odmah reagiraš što ti otežava pažljivo donošenje odluke.

Kasnije ne možeš promijeniti svoju odluku pa su njeni učinci neopozivi.

Preuzimaš odgovornost – i ti i svi ostali trebate snositi posljedice.

U svakodnevnom životu, kao i kod donošenja političkih odluka, neprestano se suočavamo s dilemama. Njihovo rješavanje je teško jer su problemi često složeni, a odluku moramo donijeti u kratkom vremenu.

Međutim, rješavanje dilema i razmišljanje o našoj odgovornosti je u izvjesnom smislu vještina koju možemo naučiti. Učenje se odvija korak po korak. Nekoliko lekcija bavi se rješavanjem dilema koje u stvarnom životu treba odmah riješiti.

Radni materijal za učenike 2.2 nudi alat koji pomaže u rješavanju dileme. Učenici dobivaju zadatak da taj alat primijene na problem školskog testa. U vremenu od otprilike 5 do 10 minuta, trebaju izabrati jedno ili najviše tri pitanja koja smatraju relevantnim i korisnim te ih pažljivo razmotriti. Donose odluku i u plenarnoj raspravi koja slijedi razgovaraju o razlozima zbog kojih su tako odlučili. Rade u grupama od po tri ili četiri učenika.

3. faza: Učenici razmjenjuju svoje odluke u dilemi oko školskog testa

U zaključnoj plenarnoj raspravi, glasnogovornici grupa predstavljaju odluke svojih grupa i prioritete koji su ih doveli do tih odluka. Nastavnik predsjedava raspravi i posebnu pažnju posvećuje pitanjima i kriterijima kojima su se učenici rukovodili.

Na kraju lekcije, nastavnik komentira ovaj problem i učenicima ukazuje na različite prioritete koje su iznijeli. Razmišljajući o prioritetima kojima se rukovode kod donošenja odluka, učenici preuzimaju odgovornost.

2. i 3. lekcija

Što bi ti učinio/učinila?

Preuzimamo odgovornost za svoje odluke

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije. Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Kompetencija za donošenje odluka i djelovanje: rješavanje dileme.
Cilj učenja	Kad rješavamo dilemu, donosimo različite odluke. Radeći to, ostvarujemo svoje ljudsko pravo na slobodu. Preuzimanje odgovornosti podrazumijeva rješavanje dileme – skupljanje informacija, razmatranje posljedica, utvrđivanje prioriteta, donošenje odluka.
Zadaci za učenike	Učenici raspravljaju o konkretnim slučajevima suočavanja s dilemom i osvrću se na svoje osobno iskustvo.
Materijali i sredstva	Radni materijali za učenike 2.1-2.4. Nastavni materijal 2.2. Preklopnik (<i>flipchart</i>), flomasteri.
Metoda	Grupni rad.
Raspored	1. Nastavnik uvodi glavni zadatak jedinice. 10 min.
	2. Glavni zadatak: učenici raspravljaju o dilemama. 70 min.

Informacije

Preuzimanje odgovornosti u sekularnim demokratskim zajednicama ima konstruktivističku dimenziju: moramo naučiti preuzeti odgovornost u nekoj konkretnoj situaciji. Preuzimanje odgovornosti, kada smo suočeni s dilemom, često pod pritiskom vremena, vrlo je teško, no može se naučiti.

Glavni zadatak ove jedinice služi postizanju tog cilja. Učenici razmjenjuju i raspravljaju o problemima i izboru prioriteta u konkretnoj situaciji suočavanja s dilemom. Preuzimanje odgovornosti je konkretna stvar pa se učenici bave s četiri situacije suočavanja s dilemom koje se sadržajno razlikuju (vidi Radni materijal za učenike 2.3): preuzimanje odgovornosti za nešto, za što se netko drugi trebao pobrinuti, sukob odanosti nastavniku i prijatelju, sukob odanosti prijatelju i obveza poštivanja zakona, odluka o tome da li podržati projekt uz nedostatnu informiranost.

Učenici pripremaju izlaganja o svojim odabirima u kojima se trebaju usredotočiti na razloge (vidi Radni materijal za učenike 2.4). Kao potporu tim izlaganjima, nastavnik priprema list preklopnika (*flipchart*) na osnovu tog radnog materijala svrsi prilagođenog izgleda (vidi Nastavni materijal 2.2).

Prošireni zadaci u obliku projekta pružaju nastavniku mogućnost da ocijeni razinu razvoja kompetencije kod učenika (vidi 3. fazu u nastavku).

Opis lekcije

1. Nastavnik uvodi glavni zadatak jedinice

Svrha ovog zadatka je analizirati načine rješavanja dileme i kriterije koji se pritom koriste. U uvjetima stvarnog života, odluke često moramo donositi u sekundi pa se kasnije često zbog njih kajemo, ako ih ne možemo ispraviti. U politici, procesi donošenja odluka su također često povezani s dilemama i proturječnim ciljevima.

U ovom glavnom zadatku, učenici mogu korak po korak proučavati složeni proces donošenja odluke i osvrnuti se na odgovornost koju preuzimaju kada na ovaj ili onaj način rješavaju neku dilemu.

Trebali bi zabilježiti svoje odluke i razloge za njihovo donošenje na Radni materijal za učenike 2.4. Ako se ne mogu unutar grupe dogovoriti oko neke odluke, oba stajališta bi trebali zabilježiti i izložiti.

Učenici formiraju grupe od po četiri do šest učenika. Imenuju voditelja grupe, onog koji izlaže dogovoreno te zapisničara koji je potpora učeniku koji izlaže. Raspravljaju o četiri dileme s Radnog materijala za učenike 2.3 odabirom nekih pitanja i kriterija s popisa alata Radni materijal za učenike 2.2). Grupe mogu raspravljati i o drugim dilemama iz osobnog iskustva ili iz politike.

2. Glavni zadatak: učenici raspravljaju o dilemama

Učenici rade u grupama. Odgovorni su za svoj rad, uključujući odluke koje se tiču odmora, domaćih zadaća, potrage za materijalima, itd.

3. Nastavnikove aktivnosti

Nastavnik prati rad učenika. Aktivnost učenika je prilika da nastavnik ocijeni razinu kompetencije – suradnju i timski rad, upravljanje vremenom, razumijevanje dileme, razinu razmišljanja, analizu i političku prosudbu.

Nastavnik im ne pomaže osim ako učenici ne zatraže pomoć; u tom slučaju nastavnik ne smije dati rješenje, već učenicima pomoći da pronađu pravi pristup.

Priprema 4. lekcije:

- Nastavnik priprema niz od šest izlaganja (vid Nastavne materijale 2.2). Svako izlaganje je pripremljeno na zasebnom komadu papira s preklopnika (*flipcharta*). Na četiri papira nastavnik upisuje naziv slučaja koji sadrži dilemu i alternativne opcije.
- Nastavnik prati rad učenika, a može ih i pitati kako napreduju. Ako im je zadatak težak i ako smatraju da se od njih previše traži, nastavnik bi se na to trebao osvrnuti u fazi osvrta (lekcija 4, stupanj 3.).

4. Lekcija

Koje vrijednosti su nam zajedničke?

Preuzimanje odgovornosti u zajednici utemeljenoj na ljudskim pravima

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije.

Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP.

Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju.

Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz **metodu**, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja.

Kontrolni popis **materijala** je pomoć u pripremi nastavnog sata.

Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.

Razvijanje kompetencije	Prosudba: osvrt na kriterije i vrijednosti.
Cilj učenja	Demokratska zajednica se oslanja na niz zajedničkih vrijednosti. Ljudska prava nude niz vrijednosti o kojima se možemo složiti.
Zadaci za učenike	Učenici izabiru slučajeve suočavanja s dilemom, izvještavaju o svojim odlukama, uspoređuju i raspravljaju o svojim prioritetima..
Materijali i sredstva	Nastavni materijali 2.2. Preklopnik (<i>flipchart</i>) (pripremljeno uz prethodnu lekciju), flomasteri. Radni materijal za učenike 2.5; alternativno, članak 1. Opće deklaracije o ljudskim pravima na preklopniku (<i>flipchart</i>) ili projektor.
Metoda	Rasprava o zajedničkom planiranju, izlaganja, rasprava.
Raspored	1. Odluka po zajedničkom planiranju. 10 min.
	2. Izlaganja i rasprava. 15 min.
	3. Osvrt na jedinicu. 15 min.

Informacije

Glavni zadatak je učenicima pružio mogućnost da pribave puno materijala i vjerojatno je to više nego što se može obraditi u jednoj lekciji. Stoga treba napraviti odabir. Učenici trebaju sudjelovati u donošenju odluke jer je problem i njihova odgovornost jednako kao i nastavnikova. Brza odluka štedi vrijeme za ono što slijedi u sljedećoj lekciji.

Međutim, ako učenici dovode u pitanje potrebu da dio svoga rada ostave za raspravu u nastavku, njihove želje imaju prioritet. Da bismo izbjegli razočarenje kod učenika, važno je da razumiju da će naučiti više iz iscrpne rasprave o nekoliko izvršenih odabira nego ako slušaju kratke priloge o svemu što je bilo predmet rasprave. Razred mora riješiti dilemu jer su vrijeme i pažnja javnosti rijetki resursi, ne samo u upravljanju razredom, već i u javnom životu. Kontrola „vratar“ (*gatekeeping*) i selekcija rasporeda su nužnost, jednako kao i izvršavanje ovlasti (vidi 9. jedinicu u kojoj se opširno obrađuje taj problem).

Ovo je važna prilika za učenje u upravljanju razredom – kod poučavanja u duhu demokracije i ljudskih prava. Što prije učenici mogu izabrati na koja će se pitanja usredotočiti, to bolje, no nitko se ne smije osjećati uskraćeno. Učenici trebaju pronaći ravnotežu između učinkovitosti i pravičnosti sudjelovanja. Na koncu, većina odlučuje (vidi 8. jedinicu u kojoj se govori o problemu nadglasavanja manjine).

U završnoj fazi osvrta, predlažemo da se usredotočite na jedan od dva osnovna problema koja se uvijek javljaju kod preuzimanja odgovornosti u otvorenim društvima: dileme složenosti i stabilnosti (vidi Nastavni materijal 2.3, module poučavanja br. 2 i 3).

Dilema složenosti odnosi se na naše iskustvo koje nam govori da je preuzimanje odgovornosti teška zadaća te da se teškoća povećava što su složeniji naši društveni sustavi. Ako učenici spomenu takvo iskustvo, nastavnik bi trebao govoriti o toj temi. Učenicima će možda trebati ohrabrenje kako bi prihvatili rizik krivog zaključivanja, a ne izbjegavanje donošenja odluka.

S druge strane, **dilema stabilnosti** odnosi se na iskustvo velike usamljenosti kod donošenja odluka i ne možemo sa sigurnošću reći da se svi držimo istih osnovnih vrijednosti. U kojem opsegu je takav dogovor potreban i kako ga možemo postići? Ljudska prava nude niz vrijednosti koje se svode na načelo poštivanja ljudskog dostojanstva što prihvaćaju sve glavne vjeroispovijesti. U tom smislu, ovo je vrlo značajna lekcija u sklopu obrazovanja za ljudska prava (OLJP).

Opis lekcije

Priprema

Nastavnik je u učionici izvjesio papire s prezentacijama prije početka rada na lekciji.

1. dio: Odluka o zajedničkom planiranju

Nastavnik predsjedava prvim dijelom lekcije. Obilazi četiri velika papira s preklopnika (*flipcharta*) s primjerima suočavanja s dilemom i spominje dvije alternativne opcije. Učenici se dizanjem ruku izjašnjavaju za jednu opciju, a nastavnik bilježi rezultat na papir.

Grupe koje su se osvrnule na svoje osobno iskustvo, kratko o tome izvještavaju i priopćavaju odluku učenika. Stavljaju dodatne papire s preklopnika (*flipcharta*).

Nastavnik napominje da učenici neće imati dovoljno vremena iscrpno raspravljati o svim svojim odlukama pa stoga trebaju napraviti izbor dizanjem ruku. Ako se učenici slože, dodatna rasprava nije potrebna.

Ako je učenicima teško dogovoriti se koje slučajeve izabrati, nastavnik predlaže jedan ili dva. Kriteriji za takav izbor mogu biti sljedeći:

- rasprava o problemu koji učenici smatraju posebno zanimljivim;
- jednoglasna odluka – da li učenici dijele neke vrijednosti ili prioritete?
- sporna odluka – slažu li se učenici oko nekih vrijednosti ili prioriteta?
- davanje prednosti osobnom iskustvu učenika.

Kriterij koji ćete primijeniti ovisi o izboru zabilježenom na preklopniku (*flipchartu*).

2. dio: Izlaganje i rasprava

Učenici koji izlažu, izlaze pred učenike i objašnjavaju razloge za odluku koju je donijela njihova grupa. Neki drugi član grupe podržava izlaganje kratkom bilješkom na preklopniku (*flipchartu*).

Učenici, uz nastavnikovu pomoć, uspoređuju svoje kriterije i raspravljaju o svom odabiru. Nastavnik rukovodi raspravom.

Rezultat rasprave se ne može predvidjeti. Učenici se mogu, ali i ne trebaju složiti oko svojih načela kod preuzimanja odgovornosti u nekoj konkretnoj situaciji. Treći papir s preklopnika (*flipcharta*) može se upotrijebiti za bilješke o ishodu rasprave.

3. dio : Osvrt

Nastavnik odabire jedan od sljedećih problema na osnovu promatranja i razgovora s učenicima tijekom rješavanja glavnog zadatka. Donošenje zajedničke odluke s učenicima nije primjereno jer bi nastavnik u tom slučaju morao opširno objašnjavati opcije.

1. opcija: Dilema složenosti:

Učenici se osvrću na teškoće kod preuzimanja odgovornosti

Plenarna rasprava počinje povratnim informacijama. Što je išlo glatko, što je bilo teško?

Možemo očekivati da će učenici naglašavati da je preuzimanje odgovornosti na ovaj način teško i da oduzima mnogo vremena. Zahtjev koji kaže da moramo razumjeti posljedice onog što činimo – uzeti u obzir ishod, *respice finem*, često je neizvediv.

Nastavnikov odgovor će biti, da je ova primjedba sasvim opravdana – no što je alternativa? Prestati donositi odluke i preuzimati odgovornost? Najprije zahtijevati potpune informacije?

Naravno, život ide dalje i moramo prihvatiti rizik pogrešnih odluka. Međutim, velika je razlika biti svjestan mogućnosti donošenja pogrešne odluke i izazova složenosti modernog društva (vidi Nastavni materijal 2.3, modul lekcije br. 2). Upravo zbog toga su obrazovanje, i ova vrsta obuke koja se nudi u ovoj jedinici, tako važni.

2. opcija: Dilema stabilnosti:

Učenici se osvrću na svoje iskustvo u svjetlu ljudskih prava

Nastavnik upućuje učenike na vrijednosti i prioritete s kojima su se složili, ili nisu, u svojoj prethodnoj raspravi što vodi do sljedećeg pitanja:

•=> Koje su nam vrijednosti zajedničke?

Ovo je tema lekcije; nastavnik to zapisuje kao naslov iznad papira na ploči; druga mogućnost je da se na zid pričvrsti papir veličine A3.

Učenici ponavljaju zaključke svoje rasprave na osnovu bilješki na preklopniku (*flipchartu*).

Takav osvrt vodi do sljedećih pitanja:

•=> Oko kojih vrijednosti se ne slažemo? Da li se one međusobno isključuju?

•=> Oko kojih vrijednosti bismo se morali složiti?

Nastavnik objašnjava zbog čega je to pitanje tako važno: kod preuzimanja odgovornosti oko istih stvari ovisimo jedni o drugima. Što bi mogle biti smjernice?

Učenici znaju, ili će shvatiti, da ne postoji vjeroispovijest ili filozofija koju svi prihvaćamo te da nitko neće prihvatiti nijedan skup vrijednosti koji mu se nameće. Jedini izvor iz kojeg proizlazi niz pravila, ili vrijednosti s kojima ćemo se složiti, su ljudska prava

Nastavnik upućuje učenike na Opću deklaraciju o ljudskim pravima, članak 1.:

„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Obdarena su razumom i sviješću pa se trebaju ophoditi jedna prema drugima u duhu bratstva.“

Opća deklaracija o ljudskim pravima (10. prosinca 1948.), Članak 1.;

Cijeli tekst nalazi se na jsi radnom materijalu za učenike 2.5.

Učenici čitaju ovaj članak koji se nalazi u Radnom materijalu za učenike 2.5, ili ga nastavnik čita učenicima. Već i sam taj članak nas može jako daleko odvesti:

- Rođeni smo s ljudskim pravima; ona su neotuđiva i nitko nam ih ne može oduzeti.

- Slobodni smo..

- Jednaki (ravnopravni) smo.

Nastavnik je upravo pokazao kako se takav članak čita – polako, riječ po riječ. Učenici nastavljaju:

- Imamo ljudsko dostojanstvo: s poštovanjem se moramo ophoditi jedni prema drugima.

- Imamo određena prava.

- „Obdareni smo razumom“: Mislimo sami za sebe.

- „Obdareni smo sviješću“: U stanju smo preuzeti odgovornost.

- „Moramo se jedni prema drugima ophoditi u duhu bratstva“: moralli bismo preuzimati odgovornost jedni za druge, što uključuje brigu za one koji ovise o tuđoj potpori.

Nastavnik naglašava da ljudska prava nemaju samo okomitu dimenziju – odnos između državne vlasti i građanina-pojedinca, već i vodoravnu dimenziju – odnos između pojedinaca kao članova zajednice. Možemo si dopustiti veliku slobodu i pluralizam u građanskom društvu utemeljenom na ljudskim pravima koje nam daje sustav osnovnih vrijednosti oko kojih se svi slažemo.

Mogućnosti za dodatno proučavanje

Obje opcije u fazi osvrta na prijedeno gradivo zaslužuju raspravu. Proširenje ove jedinice može uključivati raspravu o još jednom ključnom pitanju.

Pitanje odgovornosti može se povezati s gotovo svim ostalim nastavnim cjelinama ovog priručnika. Vidi dio o međusobnoj povezanosti nastavnih cjelina s početka ovog poglavlja.

Nastavni materijali 2.1

Kako upotrijebiti alat za analizu dileme

(Radni materijal za učenike 2.2): Primjer

U Uputama se učenicima predlaže da izaberu nekoliko pitanja i o njima pažljivo razmisle. Stoga ovaj primjer obrađuje neka odabrana pitanja, no čitatelj može izabrati nešto drugo, ili drugačije odgovoriti na ova pitanja. U ovom primjeru je metoda važnija od načina razmišljanja. To je jedan od razloga zbog čega se ne predlaže nikakva odluka.

Primjer br. 4: Koje banane kupiti? (Radni materijal za učenike 2.3)

1. Prikupi informacije.

O kome/čemu je riječ?

Što oni žele? (Kakve su njihove potrebe, ciljevi ili interesi?)

O kome/čemu je riječ?	Ciljevi, interesi
Ja kao potrošač	Kupiti jeftinu hranu. Kupiti kvalitetnu hranu.
Supermarket	Privući kupce. Zaraditi.
Pošteno poslovanje (Fair Trade)	Pomoći malim proizvođačima banana.
Proizvođači banana.	Zaraditi i prehraniti obitelj. Prodavati dobre proizvode. Povećati proizvodnju.

U čemu je problem/dilema?

Kupiti jeftinije banane?	Kupiti skuplje banane?
Kupovanje jeftinijih banana mi pomaže uštedjeti novac za druge stvari. Ne pomagati potrebitim ljudima koji, u izvjesnoj mjeri, također ovise o mojim odlukama, kod mene stvara osjećaj grižnje savjesti.	Kupovanje skupljih banana pomaže malim proizvođačima banana. Kupovanje skupe hrane ima granice.

Kakve veze ovaj primjer ima sa mnom?

Izravno sam uključen/uključena u globalizirano tržište. Moja odluka o tome što kupiti izravno utječe na živote drugih ljudi.

Što ne znamo - što ne razumijemo?

Izravno sam uključen/uključena u globalizirano tržište. Moja odluka o tome što kupiti izravno utječe na živote drugih ljudi. Međusobno se ne poznajemo, ali znamo ponešto jedni o drugima i povezani smo onim što činimo.

Ne znam koliko hitno je proizvođačima potrebna moja pomoć. Možda su drugi kupci već kupili kilograme banana malih proizvođača, ali i suprotna situacija je moguća.

Koliki bi bio napor pronalaženja nedostatnih informacija?

U svakodnevnim okolnostima moram odmah odlučiti. Moram nešto jesti, pa moram donijeti odluku i bez poznavanja cijele situacije; to je pravilo, a ne izuzetak.

2. Razmotri **posljedice**.

Koje su alternativne odluke?

Kakav bi učinak imala svaka od tih odluka i za koga...?

Alternativne odluke	Alternativa br. 1: kupiti jeftine banane	Alternativa br. 2: Kupiti skupe banane
Ja kao potrošač	Bez obzira koliko je velik ili malen moj dohodak, neću primijetiti razliku. Ako je potrebno, mogu jednostavno uštedjeti odustajanjem od jednog hamburgera ili table čokolade. Stvar bi bila drugačija da sam dužan/dužna pa moram smanjiti troškove gdje god je to moguće.	
Proizvođač banana	Nikakva potpora.	Skromna potpora, sa značajnim učinkom (informacije o poštenom poslovanju).
Supermarket	Nemamo točne brojke, no možemo pretpostaviti da će supermarket zaraditi ako kupimo nekakve banane – bez obzira da li jeftine, ili skupe.	
Pošteno poslovanje (<i>Fair Trade</i>)	Bez potpore poštenom poslovanju.	Potpore poštenom poslovanju.

3. Definiraj svoje **prioritete**.

U kojoj mjeri razumijem posljedice svoje odluke?

Nemam cjelovitu sliku i nemam vremena stvarati je – osim ako to ne proglasim jednim od mojih glavnih prioriteta. Prema tome, moram odlučiti da li se osloniti na informacije koje sam dobio/dobila od drugih, u ovom slučaju od organizacije koja brine o poštenom poslovanju (*Fair Trade*). One mi kažu da čak i malen doprinos mnogo znači proizvođačima u zemljama u razvoju.

Koja su mi vjerska i moralna načela bitna?

Ovo pitanje je očito od velike važnosti. Slobodni smo odgovoriti prema vlastitom nahođenju.

Je li moja odluka neopoziva? (“nema povratka”), ili je mogu naknadno ispraviti?

Ovakvu odluku često donosimo. Danas mogu odlučiti jedno, a sutra drugo. Mogu razmisliti o svojoj odluci, no ne mogu izmijeniti odluku koju sam u prošlosti donio/donijela.

4. Donesi **odluku**.

Moram li se odlučiti za jedan cilj i prekršiti drugi?

Da. Obično kupiš jeftine ili skupe banane, ali ne i jedne i druge. Kompromis – kupiti malo od svakih – nije baš uvjerljiv.

U takvim okolnostima, što mi govori intuicija? S kojom odlukom se mogu najviše poistovjetiti?

U svakodnevnome životu je naša intuicija vjerojatno najvažnija smjernica i često je pouzdanija od intenzivnog razmišljanja. Radimo ono što nam se čini najbolje. Preuzimanje odgovornosti, dakle, znači nastojati razumjeti, a ponekad i promijeniti, ono što nam kaže intuicija.

Nastavni materijal 2.2

Papir s preklopnika za usporedbu rješavanja dileme (4. lekcija)

Za svaki primjer potreban je jedan list s preklopnika (flipchart papir). Prijedlozi kako sročiti alternativne opcije nalaze se na Radnom materijalu za učenike 2.4.

Primjer postojanja dileme:

(dodaj naslov s Radnog materijala za učenike 2.3).

Alternative	Razlozi
(unesi opciju prve dileme)	
broj grupe	
(unesi opciju druge dileme)	
broj grupe	
(ostavi prazno za dodatne unose)	
broj grupe	

Nastavni materijal 2.3

Sloboda i odgovornost – tri modula lekcije

Ovo su moduli lekcije koje možete izabrati ovisno o potrebama vaših učenika – u sklopu jedinice od četiri lekcije, ili kao mogući dodatak nekoj jedinici. Moduli istražuju uvjete preuzimanja odgovornosti u modernim društvima:

Modul br. 1: Učiti kako preuzeti odgovornost nije moguće bez preuzimanja rizika.

Modul br. 2: Kako možemo uspjeti u preuzimanju odgovornosti u modernim, sve složenijim društvima koji većinom od nas traže maksimum?

Modul br. 3: Stabilnost demokratskih zajednica ima kulturološku dimenziju – zajednički sustav vrijednosti svojih članova koji se ne može nametnuti, već mora biti prihvaćen.

1. Dilema rizik- odgovornost

Imati slobodu izbora je ljudsko pravo, no ta sloboda podrazumijeva i odgovornost. Uvijek moramo biti svjesni utjecaja i posljedica naših odluka i postupaka za nas i za druge, danas i u budućnosti, ovdje ili bilo gdje drugdje u svijetu (vidi model održivosti u Radnom materijalu za učenike 4.2).

S druge strane, jedini način na koji učimo preuzimati odgovornost je u uvjetima slobode, što uključuje slobodu doživljavanja neuspjeha. Na primjer, mladi ljudi žele izlaziti noću i vikendom, što učenici vrlo dobro znaju. Njihovi roditelji očekuju da se vrate kući u određeno vrijeme, pa je zadatak mlade osobe da poštuje dogovor. Bez slobode kretanja i preuzimanja svih pratećih rizika, nitko ne može naučiti preuzimati odgovornost.

2. Dilema složenost – demokracija

U ovoj jedinici učenici razmišljaju o tome kako preuzeti odgovornost u svakodnevnim situacijama. Često u nekoliko sekundi moramo odlučiti kako riješiti neku dilemu. Osnovni zadatak (lekcije 2. i 3.) omogućuje učenicima da polako analiziraju dimenziju odgovornosti te na taj način vježbaju intuiciju. Preuzimanje odgovornosti zahtijeva vještinu hitrog „protrčavanja“ kroz neku složenu situaciju i potom intuitivnog donošenja odluke koja treba podnijeti kritički osvrt. Iz svakodnevnog iskustva možemo reći da je to „normalno“ i svi smo svjesni rizika činjenja pogrešaka jer o teškim pitanjima moramo odlučiti pod vremenskim pritiskom. Vježba i iskustvo nam pomažu poboljšati intuiciju, no problem i dalje postoji.

Složenost poprima drugačiju kvalitetu na društvenoj ili globalnoj razini. Na primjer, često možemo birati način putovanja od A do B, od kuće do škole, na primjer. Vožnja automobilom je najugodnija opcija, dok vožnja autobusom ili biciklom mnogo duže traje, da ni ne spominjemo mogućnost kašnjenja, ili mogućnost da pokisnemo jer pada kiša, itd. Kakvu odluku ćemo donijeti? Mogući kriterij bi mogle biti posljedice koje vožnja ima na klimatske promjene. No da li samo moj automobil može ostvariti tu razliku, posebice ako samo manjina ide autobusom ili biciklom? Problem je isuviše složen za pojedinca (vidi 4. jedinicu). Isto vrijedi i za situaciju našeg sudjelovanja u političkoj raspravi o takvom pitanju – činimo li dovoljno i prave stvari da bismo spriječili klimatske promjene?

Povećanje složenosti je tipično za moderna društva. Ona su povezana globaliziranim tržištem i ovise jedno o drugom u smislu načina na koji rješavaju globalne probleme poput klimatske promjene. Činjenica, da se moramo boriti sa složenosću dodatno otežava preuzimanje odgovornosti. To je na neki način cijena koju moramo platiti radi povećanja standarda življenja u modernim društvima zbog postignuća tih društava u nauci, tehnologiji i obrazovanju.

Intuicija nam više ne pomaže kod preuzimanja odgovornosti u složenim problemima kao što je rješavanje klimatskih promjena. Treba nam je savjet stručnjaka. U demokracijama, građani i političari koji se trebaju osloniti na stručnjake da bi razumjeli svijet u kojem žive, suočeni su s opasnošću da skliznu u neku vrstu moderne, post-demokratske oligarhije, vladavine stručnjaka koje građani više ne mogu nadzirati. To je dilema na relaciji složenost-demokracija.

Demokracija pobjeđuje ili gubi obećanjem da svaki zainteresirani građanin može sudjelovati u donošenju odluka. Činiti to odgovorno podrazumijeva obrazovane građane. Obrazovanje je jedina šansa koju imamo da bismo riješili dilemu složenosti. Širenje obrazovanja nije samo pokretač sve veće složenosti modernog društva, već je, također, ključ za prevladavanje dileme složenosti u demokraciji.

3.Dilema sloboda-stabilnost: sloboda, pluralizam i naša potreba da dijelimo neke vrijednosti

Članak 18.

Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere; to pravo uključuje slobodu da se mijenja vjera ili uvjerenje i slobodu da se, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoja vjera ili uvjerenje poučavanjem, praktičnim vršenjem, bogoslužjem i obredima.

Članak 19.

Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu zadržavanja mišljenja bez vanjskih pritisaka te slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg sredstva javnog priopćavanja i bez obzira na granice.

Opća deklaracija o ljudskim pravima (10. prosinca 1948.); cjeloviti tekst nalazi se u Nastavnom materijalu 2.5.

Pojedinci koji ostvaruju ova prava proizvode pluralizam u mnogim oblicima (vidi 3. jedinicu). Jedan od učinaka je da ljudi slijede različite vjeroispovijesti i pridržavaju se različitih vrijednosnih sustava – posebice ako je riječ o useljeničkim zajednicama. Moderna društva su sekularna i pluralistička – njihovi članovi razvijaju individualna stajališta i identitete (vidi 1. jedinicu). Odgovornost ima konstruktivističku dimenziju.

S druge strane, svaka zajednica se pridržava niza vrijednosti oko kojih su se složili svi njeni članovi. Demokracija ovisi o jakoj državi, jednako kao i o političkoj kulturi koja pruža podršku.

To je dilema sloboda-stabilnost: demokratska i sekularna država ovisi o kulturološkim uvjetima koje njene ustanove i vlasti ne mogu proizvesti ili izvršiti. Niz općeprihvaćenih i cijenjenih vrijednosti, pravila i ciljeva ne mogu se uzeti zdravo za gotovo. Naprotiv, odgovornost je građana pregovarati i redefinirati njihove vrijednosti, pravila i ciljeve. Obrazovanje, a posebice ODGLJP igra ključnu ulogu u ispunjavanju tog izazova. Ljudska prava možda nude jedini niz pravila i načela koja su opće prihvatljiva (vidi 4. lekciju ove jedinice u kojoj se naglasak stavlja na članak 1. ODLJP-a). Ljudska prava naglašavaju načelo međusobnog priznavanja – zlatno pravilo – ali ne promiču nijednu vjeroispovijest ili filozofiju etike i morala. S tog motrišta, ljudska prava ne samo da su na izvoru problema, već su i ključ za postizanje rješenja.

3.NASTAVNA CJELINA

RAZLIČITOST I PLURALIZAM

Srednja škola

Slaganje kroz neslaganje? Kako postićemo dogovor oko zajedničkog dobra?

“La multitude qui ne se réduit pas à l’unité est confusion; l’unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.”

(Različitost koja se ne može svesti na jedinstvo je zbrka; jedinstvo koje zanemaruje različitost je tiranija.)

Blaise Pascal (1623-62)

3.1 Da sam predsjednik ...

Učenici definiraju svoje političke prioritete

3.2 Koje ciljeve želimo promicati?

Učenici osnivaju političke stranke

2.3 Što je zajedničko dobro?

Slaganje kroz neslaganje

3.4 Sudjelovanje u pluralističkoj emokraciji

Učenici govore o svom iskustvu

3. Nastavna cjelina

Različitost i pluralizam

Slaganje kroz neslaganje?

Uvod za nastavnike

1. Veza između različitosti, pluralizma i demokracije

Različitost – neki primjeri

- Radnici i poslodavci raspravljaju o plaćama i radnom vremenu.
- Zagovornici zaštite okoliša vode rasprave s kamionskim lobijem o planovima izgradnje nove prometnice.
- Roditelji žele da više nastavnika brine o potrebama njihove djece. Predstavnici poreznih obveznika žele smanjenje poreza.
- Liječnici i nepušači žele potpunu zabranu pušenja u kafićima i restoranima. Vlasnici nekretnina i proizvođači cigareta zagovaraju slobodu pušenja na svim mjestima.
- Mladi žele da se jedna napuštena zgrada pretvori u centar za mlade. Obližnji stanovnici se boje da će noću biti previše buke.

Pojam **različitosti** odnosi se na načine na koje se ljudi razlikuju – po svojim interesima, ali i na druge načine: po svom načinu života, etničkoj pripadnosti, vjeroispovijedi i vrijednostima, svom društvenom statusu, spolu, generaciji, dijalektu i regiji (urbanoj ili ruralnoj, na primjer). Različitost se također povećava – kao obilježje društvene i gospodarske promjene.

Je li različitost problem?

Prema teorijama **pluralizma**, odgovor je negativan. U demokratskim sustavima, svatko tko promiče pojedinačne ili grupne interese ostvaruje ljudska prava – na primjer, javno prosvjedovanje je ostvarivanje slobode izražavanja. Dakle, koncept pluralizma prihvata različitost – ona je činjenica, nešto „normalno“, ali predstavlja izazov. Kako se mogu pomiriti različiti interesi različitih skupina i pojedinaca? Koje je najbolje rješenje sukoba i problema koje oni artikuliraju? To je pitanje **zajedničkog dobra**.

Što je zajedničko dobro?

Prema teorijama pluralizma, nitko ne zna što je zajedničko dobro prije nego što se održi javna rasprava o toj temi. Moramo se složiti oko onog što nam je najviše u interesu. Zajedničko dobro je nešto o čemu se treba dogovoriti. Pogledajmo dva gore spomenuta primjera.

- Radnici i njihovi poslodavci trebaju se dogovoriti o plaći koja radnicima jamči pristojan životni standard, a poslodavcima omogućava da pod kontrolom drže troškove.
- Problem centra za mlade može se riješiti izgradnjom centra, ali i utvrđivanjem pravila kako bi se susjede zaštitilo od previše buke. Najbolje rješenje se mora pronaći kroz dijalog i pregovore, a ishod je najčešće kompromis.

Pluralizam je, dakle, povezan s konstruktivističkim pojmom zajedničkog dobra. Najprije svi sudionici artikuliraju svoje različite interese, a potom traže rješenje koje je svakom prihvatljivo. Prema tome, nema ništa „egoistično“ u tome da se jasno iskažu nečiji interesi. Naprotiv, to je dio procesa, no nitko ne smije očekivati da će njegovi interesi biti u potpunosti ispunjeni. Pojam konstruktivizma naglašava postojanje učenja, pri čemu se izmjenjuje obrazac pokušaja i pogreške.

Praksa će pokazati u kojoj mjeri je rješenje dobro, a možda će ga biti potrebno izmijeniti ili poboljšati – u novoj rundi rasprava i pregovora.

Na koji način je pluralizam povezan s demokracijom?

Pluralizam je oblik natjecanja. Igrači se međusobno takmiče da bi ostvarili svoje interese, a pregovori podrazumijevaju i moć i zaključivanje. Međutim, ova vrsta takmičenja osigurava da nijedan igrač ne preuzme dominaciju. Različitost i pluralizam stvaraju poliarhiju (moć u rukama mnogih) što je društveni ekvivalent načela uzajamne kontrole u demokratskoj organizaciji. Pluralizam vodi ka liberalizmu proširujući natjecanje s gospodarstva na društvo i politiku.

Kako pluralizam uspijeva mirno rješavati sukobe interesa?

Različitost i pluralizam dopuštaju veliku dozu neslaganja oko interesa i problema („sfera neslaganja“). To će funkcionirati samo ako postoji „sfera slaganja“. Pluralizam zahtijeva od građana da se dogovore oko osnovnih vrijednosti i pravila:

- Međusobno priznavanje; drugi igrači se smatraju protivnicima, ali ne i neprijateljima.
- Nenasilje: pregovori se vode mirnim sredstvima, tj. riječima, a ne fizičkom silom.
- Prihvatanje kompromisa; svi igrači shvaćaju i prihvataju da se odluka može donijeti samo kompromisom.
- Pravilo većine; ako se o nekoj odluci glasa, većina odlučuje.
- Pokušaj i pogreška; ako se uvjeti promijene, ili se odluka pokaže pogrešnom, vode se novi pregovori.
- Pravičnost; odluke se trebaju donositi u skladu s ljudskim pravima.

Kritike na račun pojma pluralizma

Kritičari naglašavaju da je u pluralističkom modelu, moć u rukama mnogih, no zbog različitosti, nejednako je raspoređena. Stoga neki igrači imaju veće šanse u takmičenju različitih interesa od drugih.

Ova argument ukazuje na konstitutivnu napetost između slobode i jednakosti – konstitutivna je, što znači da je neiskorjenjiva, i sa stajališta demokracije i ljudskih prava. Pluralisti promiču liberalno razumijevanje kompetitivne demokracije, a kritičari inzistiraju na ravnopravnom shvaćanju demokracije.

U pluralističkom modelu, napetost između slobode i jednakosti je suština pitanja o zajedničkom dobru. Sloboda znači natjecanje, a natjecanje rađa pobjednike i gubitnike, tj. nejednakost. Prema tome, kada odlučujemo o zajedničkom dobru, igrači na terenu trebaju voditi računa o potrebama slabijih.

Ima li pluralizam alternativu?

Odbacivanje pluralizma podrazumijeva popuštanje pred „autoritarnim iskušenjem“. Zajedničko dobro definira neki autoritet, a svi koji se ne slažu, smatra se neprijateljem. Komunističke partije su primjer za to. One su prisvajale isključivo pravo na vodstvo, na osnovu tvrdnje da su u stanju definirati zajedničko dobro znanstvenim sredstvima. I liberalna i egalitarna demokracija su odbačene.

Konačno, alternativa pluralističkoj demokraciji je jedan oblik diktature. Ovo proizlazi iz konstatacije Winstona Churchilla da je „demokracija najgori oblik vladavine osim svih onih ostalih koje su iskušane“. Pluralistička demokracija nije oslobođena rizika, no doima se najboljim oblikom vladavine koja se mirno nosi s različitostima svojih članova.

2. Sudjelovanje u demokraciji – što nudi ova nastavna cjelina

Učenici uče o svom sudjelovanju u **pluralističkoj demokraciji**:

- Trebaju se oglasiti, ako žele da se njihovi interesi i ideje uzmu u obzir; sudjelovanje u demokraciji također znači sudjelovanje u natjecanju u pluralizmu.
- Sudjelovanje u demokraciji znači pregovarati o zajedničkom dobru.
- Sudjelovanje u demokraciji od svih sudionika zahtijeva prihvaćanje temeljnih vrijednosti međusobnog uvažavanja, nenasilja, spremnosti na kompromise i vladavine većine.

Pristup učenju ove jedinice usmjeren je na rješavanje zadataka. Učenici uče i razumiju različitost na osnovu svojih iskustava u učionici, a pluralizam na osnovu aktivnog uključivanja u proces pregovaranja o zajedničkom dobru.

1. lekcija: najprije se od učenika traži da razmijene svoje ideje o tome što bi se nalazilo na prvom mjestu njihova programa da su predsjednici države ili predsjednici vlade svojih zemalja. Učenici će steći iskustvo o različitosti svojih mišljenja i ideja. Učionica je model za različitost u društvu kao cjelini.

2. i 3. lekcija: potom počinje proces pregovaranja. Učenici koji dijele isto stajalište ili osnovni pristup osnivaju političke stranke (ostale vrste grupa ispuštene su u ovom modelu), dok drugi mogu izabrati samostalno nastupanje. Učenici definiraju svoje ciljeve i prioritete pa potom pregovaraju. Možda će pronaći odluku ili kompromis s kojim će se svi, ili barem većina, složiti – kao u stvarnom životu. Steći će iskustvo o prednostima organiziranja u stranke, na primjer, pred pojedinačnim takmičenjem oko stvaranja programa i utvrđivanja rješenja.

4. lekcija: učenici iznose svoja iskustva i povratne informacije u vezi s ovom jedinicom.

Uloga nastavnika je uloga facilitatora. Učenici svladavaju jedinicu kroz svoje aktivnosti. Predlažemo nekoliko kratkih uputa nastavnika kao potporu konstruktivističkom učenju kroz poduku o osnovnim pojmovima. Nastavnik daje odgovarajuće upute u trenutku kada su učenici za njih spremni. Radni materijali za učenike i nastavni materijali su sredstva i informacije kojima se pritom služe nastavnici.

Razvijanje kompetencije; povezanost s ostalim nastavnim cjelinama ove knjige

Što pokazuje ova tablica?

Naslov ovog priručnika, „Sudjelovanje u demokraciji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnog građanina u demokraciji. Donja tablica pokazuje potencijal za sinergijske učinke nastavnih cjelina sadržanih u ovom priručniku. Pokazuje koje kompetencije se razvijaju u 3. jedinici (označen redak tablice). Masno uokvireni stupac pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – uokviren je zbog svoje bliske povezanosti sa sudjelovanjem u demokraciji. Ostali retci pokazuju povezanost s ostalim jedinicama ovog priručnika: koje kompetencije se razvijaju obrađivanjem ovih nastavnih cjelina, a potpora su učenicima u njihovom radu u sklopu 3. jedinice?

Kako možemo upotrijebiti ovu tablicu

Nastavnici mogu upotrijebiti ovu tablicu kao alat za različito planiranje nastave u sklopu ODGLJP.

- Tablica nastavnicima pomaže u osvještavanju sinergijskih učinaka koji učenicima olakšavaju obuku u cilju ponovljenog usvajanja važnih kompetencija, u različitim kontekstima koji su na različite načine povezani.
- Tablica pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija posvećuju ODGLJP-u: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu i zanemariti ostale, budući da zna da se neke ključne kompetencije, u izvjesnom smislu, razvijaju i u ovoj jedinici – na primjer, vršenje odabira, razumijevanje pluralizma identiteta, ostvarivanje prava na slobodu, odgovornost kod vršenja odabira koji utječe na druge.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencija			Stajališta i vrijednosti
	Politička analiza i prosudba	Metode i vještine	Sudjelovanje u demokraciji. Političko odlučivanje i djelovanje	
3. Različitost i pluralizam	Prepoznavanje područja zajedničke namjere i sukoba. Dvije dimenzije politike: rješavanje problema i borba za moć.	Javni govor. Obraćanje drugima Upravljanje vremenom.	Utvrdjivanje političkih prioriteta i ciljeva. Pregovaranje i odlučivanje.	Samopouzdanje, samopoštovanje. Spremnost na kompromis.
6. Vlast i politika	Politika: postupak rješavanja problema. Dimenzija moći pri selekciji programa.			
4. Sukob			Pregovaranje i odlučivanje.	
5. Pravila i zakon			Dogovor oko okvirnih pravila.	Međusobno uvažavanje

3. NASTAVNA CJELINA: Različitost i pluralizam – Slaganje kroz neslaganje? Kako se složiti oko zajedničkog dobra?

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/ ciljevi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metoda
1. lekcija Da sam predsjednik ...	Definiranje političkih prioriteta, djelovanje u okvirima javne rasprave i odlučivanja, živjeti u otvorenim situacijama “zbrke”. Odabiranje i razmišljanje o kriterijima. Sastavljanje tablice s kategorijama. Davanje kratke izjave objašnjavanje razloga. Četiri osnovna politička stajališta: liberalno, socijal-demokratsko, konzervativno, zeleno.	Učenici definiraju, izlažu i uspoređuju svoje političke prioritete.	A3 papir (poticaj za učenike) Nastavni materijal 3A. Nastavni materijal 3.1. Traka papira za svakog učenika, poželjno s flomasterom.	Izlaganje i analiziranje izjava o politici; individualni rad; plenarna rasprava.
2. lekcija Koje ciljeve želimo promicati?	Pregovaranje, uspostavljanje ravnoteže inzistiranja na vlastitim ciljevima i prihvaćanje tuđih ciljeva. Političke stranke generiraju moć koja je potrebna za promicanje političkih ciljeva. To čine objedinjavanjem i	Učenici dogovaraju zajednički program političkih prioriteta. Predstavljaju profile svojih stranaka na javnom događanju.	Radni materijali 3.1-3.4. Nastavni materijali 3B.	Grupni rad, plenarna izlaganja, predavanje.

3. lekcija Što je zajedničko dobro?	Sudjelovanje: vještine pregovaranja. Analiziranje ciljeva zajedničkog djelovanja. Politika ima dvije dimenzije: rješavanje problema i borba za pomoć. Kompromis je cijena koju treba platiti za potporu i dogovor.	Učenici dogovaraju odluku.	A4 papirnate trake i flomasteri. Trake za prikazivanje "dijamantne analize".	Igra donošenja odluka; pojedinačne, grupne i plenarne rasprave.
4. lekcija Sudjelovanje u pluralističkoj demokraciji	Organiziranje rezultata vlastitog rada. Kratke izjave, povratne informacije. Pluralizam podržava pravedno i učinkovito odlučivanje. "Slaganje kroz neslaganje." Promičem svoje interese kroz sudjelovanje u demokraciji...	Učenici razmišljaju i raspravljaju o svom iskustvu i daju povratne informacije o jedinici.	Preklopnik i flomasteri, preslika s Radnih materijala 2.5 (UDHR) i 2.6 (ECHR).	"Zid šutnje". Individualni rad, izlaganje i rasprava. Krug pitanja na brzinu.

1. Lekcija

Da sam predsjednik ...

Učenici definiraju svoje političke prioritete

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije. Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Sudjelovanje: definiranje političkih prioriteta, djelovanje u okviru javne rasprave i odlučivanja, življenje u otvorenom situacijama “zbrke”. Prosudba: odabir, razmišljanje o kriterijima. Analiza: izrada tablice kategorija. Metode i vještine: davanje kratke izjave i objašnjavanje razloga.
Cilj učenja	Učenici su u stanju definirati svoj položaj u okviru četiri osnovna politička stajališta: liberalnog, socijal-demokratskog, konzervativnog, zelenog.
Zadaci za učenike	Učenici definiraju, izlažu i uspoređuju svoje političke prioritete.
Materijali i sredstva	A3 papir (poticaj za učenike). Nastavni materijal 3A. Radni materijal za učenike 3.1. Papirnata traka za svakog učenika, po mogućnosti s flomasterom.
Metoda	Izlaganje i analiza političkih izjava; individualni rad, plenarna rasprava.
Raspored	1. dio: učenici definiraju političke ciljeve. 25 min.
	2. dio: učenici analiziraju svoje odluke. 15 min.

Informacije

U prvoj lekciji, učenici svoj razred doživljavaju kao mikro-društvo. Stvaraju različitost pojedinačnih stajališta i političkih prioriteta. Učenici dolaze do saznanja da takvu situaciju treba pojasniti. Ako svatko od njih zamisli da je politički lider svoje zemlje i definira svoje prioritete, očito je da treba donijeti neke odluke.

Nastavnik olakšava postupak koji slijedi u ovoj i sljedećim lekcijama. Ako učenici ozbiljno shvaćaju ciljeve, bit će zainteresirani za pregovaranje o odluci koju žele prihvatiti.

Opis lekcije

1. dio: Učenici definiraju političke ciljeve

Korak 1.1: Priprema

Učenici i nastavnik sjede u krugu, s dovoljno prostora na podu u sredini kruga. Klupe su premještene u stranu; namanje jedna klupa nalazi se u svakom kutu učionice na kojoj se može raditi.

Učenici imaju pribor za pravljenje bilješki.

Svaki učenik dobiva jednu traku papira i po mogućnosti flomaster.

Nastavnik ima spreman A3 papir ("Da sam ja predsjednik..."), vidi u nastavku.

Korak 1.2: Učenici donose odluke⁸

Nastavnik objašnjava učenicima da je ovo početak nove jedinice. Učenici se upoznaju s temom kroz aktivnost na osnovu sljedećih uputa:

Zamislite da ste upravo postali predsjednik⁹ naše države.

Da sam predsjednik naše države,
moj prioritet bi bio ....

Nastavnik u središte kruga stavlja papir s poticajnim materijalom.

Što će biti tvoj najveći prioritet?

Dopuni ovu izjavu. Evo nekoliko stvari za razmatranje:

Možeš izabrati konkretnu mjeru radi trenutnog ostvarivanja cilja – ili poduzeti prvi korak na putu ostvarivanja dugoročnog cilja.

Koja skupina ljudi, pitanje ili problem te najviše brine?

Učenici u miru razmišljaju o ovim pitanjima i na traku papira zapisuju svoje odluke. Još uvijek ne razmjenjuju svoje ideje jer će se to događati u plenarnom dijelu sata.

Svaki učenik iznosi samo jednu odluku. Ako imaju na umu više stvari, neka ih zabilježe.

Korak 1.3: Učenici iznose svoje odluke

Učenici naizmjenično iznose svoje odluke. Dovršavaju izjavu: „Moj najveći prioritet bio bi...“ i objašnjavaju svoje razloge. Stavljaju svoje trake papira na pod u sredini kruga.

Za očekivati je da će neki učenici imati slične ideje. Ako se to dogodi, nastavnik ukazuje na to i predlaže grupiranje tih izjava. Na taj način se trake grupiraju i daje im se odgovarajući naslov, kao na primjer, „borba protiv siromaštva“ ili „poboljšanje obrazovanja“.

Nastavnik potiče učenike da se pridruže organiziranju ideja. Nema daljnje rasprave ili komentiranja odluka tako dugo dok svi učenici ne dobiju priliku iznijeti svoje ideje.

Ishod će vjerojatno biti neki grozdovi pod zajedničkim naslovom, ali i neke izjave koje stoje same za sebe.

⁸ Ova metoda je varijanta zadatka 6.3, "Da sam mađioničar" iz priručnika „Poučavanje demokracije“, ODGLJP, VI. Knjiga, Izdavaštvo Vijeća Europe, Strasbourg, 2008, str. 59.

⁹ Nastavnik upotrebljava službeni termin za glavnu osobu u vladi dotične zemlje.

2. dio: Učenici analiziraju svoje odluke

Korak 2.1: Učenici opisuju različitosti svojih odluka

Nastavnik pomaže učenicima u ovom koraku postavljanjem otvorenog pitanja:

- Opiši “politički krajobraz” koji si stvorio/stvorila.

Nekoliko učenika odgovara. Mogu odgovoriti na sljedeće pitanje; ako ne, to čini nastavnik:

- Koja osnovna ideja povezuje ideje koje čine grozdove i zbog čega su ostali učenici izabrali drugačiji stav?

Učenici opisuju bit različitosti. Budući da se bave opcijama jedne političke odluke, a ne otvorenom razmjenom ideja, postaju svjesni potrebe postizanja sporazuma – spajanjem nekih prijedloga i isključivanjem drugih. Bogatstvo ideja je proizvod mnogih građana koji sudjeluju u raspravi i ostvaruju svoju slobodu mišljenja i izražavanja. Odluka mora biti donijeta, no tko je donosi?

Ako je potrebno, nastavnik podsjeća učenike na tu odlučujuću činjenicu.

Korak 2.2: Nastavnik daje ulazne informacije o osnovnim političkim stajalištima

Svaki kut učionice namijenjen je jednom od četiri politička stajališta. Nastavnik stavlja na klupe potrebne papire (zajedno s izrescima nastavnog materijala 3A). Naizmjenično uvodi svako stajalište, a jedan učenik ostalima čita izjave.

Nastavnik poziva učenike da upotrijebe sljedeće informacije:

Koje osnovno stajalište odgovara njihovoj političkoj izjavi, ili grozdovima, a koje ne?

Mogu li se poistovjetiti s bilo kojim od tih stajališta, ili je njihov stav negdje u sredini? Ili bi radije definirali drugačije stajalište?

Nastavnik učenicima dijeli nastavni materijal 3.1 – plan ove jedinice. Zadatak je definirati stav koji učenici imaju na „političkoj sceni“. Političke stranke su važni posrednici između različitih interesa, vrijednosti i prioriteta. Učenici su stoga pozvani formirati stranke s ciljem promicanja političkih ciljeva koje su zacrtali u ovoj lekciji. Nastavnik napominje da ostvaruju ljudsko pravo političkog sudjelovanja. Mogu slobodno pristupiti ili napustiti stranku, osnovati novu ili ostati izvan svih stranaka. Zadatak je primjer procesa političkog odlučivanja – od političkih ciljeva u glavama ljudi do privremenog dogovora oko zajedničkog dobra.

Korak 2.3: Učenici se sastaju u svojim novim strankama

U zadnjim minutama nastavnog sata, učenici se sastaju u svojim strankama. Dobivaju nastavne materijale 3.2 and 3.3 kao potporu raspravi.

Nastavnik razgovara s učenicima koji su odlučili ne osnovati i ne pristupiti nijednoj stranci. Mora im se objasniti da su u ovom zadatku, kao i u stvarnosti, stranke jači igrači i preuzimaju vodstvo. Ako ozbiljno shvate svoje ciljeve, mora ih zanimati njihovo ostvarivanje u praksi. Da bi se to dogodilo, potreban je element moći. Stranke su u stanju stvoriti takav potencijal moći. Učenici stoga trebaju razmotriti jednu od sljedećih opcija:

- Ako imate dodatne opcije, možda prethodno zabilježene, razmotrite mogućnost pristupanja nekoj od stranaka na osnovu tih ciljeva.
- Razgovarajte jedni s drugima da biste saznali možete li osnovati stranku.
- Pričekajte da čujete stranačke političke misije i potom izvršite odabir.

2. Lekcija

Koje ciljeve želimo promicati?

Učenici osnivaju političke stranke

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije. Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Sudjelovanje: pregovaranje – ublažavanje insistiranja na vlastitim ciljevima i uvažavanje tuđih.
Cilj učenja	Političke stranke pokazuju moć koja je potrebna za promicanje političkih ciljeva. To postižu objedinjavanjem stajališta i interesa pojedinih članova od kojih se zbog toga traži dogovaranje.
Zadaci za učenike	Učenici dogovaraju zajednički program političkih prioriteta. Javno predstavljaju profile svojih stranaka.
Materijali i sredstva	Radni materijali 3.1-3.4. Nastavni materijali. 3B
Metoda	Grupni rad, plenarna izlaganja, predavanje.
Raspored	1. dio: učenici definiraju profile svojih stranaka. 15 min.
	2. dio: javno događanje: stranke predstavljaju svoje profile. 10 min.
	3. dio: nastavnik uvodi konstruktivistički pojam zajedničkog dobra. 5 min.
	4. dio: učenici raspravljaju o svojim strategijama pregovaranja. 10 min.

Informacije

Najveći dio lekcije posvećen je učeničkim aktivnostima koje trebaju biti dovršene u vrlo kratkom vremenu (vidi Radni materijal za učenike 3.1).

Nastavnik drži kratko predavanje koje učenicima nudi novi pogled na njihovo sadašnje iskustvo. Nastavnik spominje mnogo toga što učenici već znaju i uvodi ključne pojmove ove jedinice – različitost, pluralizam, zajedničko dobro.

Kroz ovo međudjelovanje konstruktivističkog učenja, poučavanja i nove faze konstruktivističkog učenja, pojmovi postaju učenicima razumljivi jer im pomažu shvatiti situaciju u kojoj se nalaze.

Opis lekcije

Nastavnik se poziva na plan lekcije (Radni materijal za učenike 3.1). Stranke zauzimaju svoju poziciju na „političkoj sceni“. – doslovno zauzimajući svoje mjesto na istoj – i izrađuju svoje profile. Javni skup će svima pomoći u definiranju svog stajališta – u suradnji ili sučeljavanju s drugim strankama.

1. dio: Učenici definiraju profile i programe svojih stranaka.

Korak 1.1: Učenici prepoznaju svoj položaj na „političkoj sceni“.

Učenici koji su grupirali svoje političke izjave u prethodnoj lekciji sada trebaju odlučiti gdje je njihovo mjesto na „političkoj sceni“. Obilježavaju ga namještanjem klupa i stolica na određena mjesta. To može biti u jednom kutu ili bilo gdje u učionici. Na taj način prostor između stranaka vrlo plastično pokazuje koje stranke su bliže ili su međusobno suprotstavljene. Što su dvije stranke bliže, to su veće šanse da će formirati koaliciju sa zajedničkim ciljevima.

Učenici koji su odlučili ne pristupiti nijednoj stranci, okupljaju se na slobodnom prostoru, po mogućnosti u sredini učionice. Razmjenjuju stajališta. Ako žele, nastavnik im se može pridružiti kao facilitator. Ne smije ih nagovarati da se pridruže nekoj stranci, već sluša njihova pitanja i prigovore. Učenici odlučuju da li i kako sudjelovati, a ne nastavnik.

Stranke u svako doba primaju nove članove, kao i u stvarnom životu. Učernici mogu i napustiti stranku.

Korak 2.2: Stranke definiraju svoje profile

Uz pomoć Radnih materijala za učenike 3.2 i 3.3, učenici izrađuju profile svojih stranaka. Nastavnik promatra i sluša, ali ne intervenira, osim ako nije zamoljen da pomogne, ili u slučaju ozbiljnijih problema.

2. dio: Javni skup – stranke predstavljaju svoje profile

Ovo je javni skup za stranke, a ne pojedinačne učenike. To se može objasniti ograničenim raspoloživim vremenom. Stranke objedinjuju pojedinačna stajališta čime se smanjuje različitost individualnih mišljenja.

Svaka stranka ima istu količinu vremena - 2 ili 3 minute, ovisno o ukupnom broju stranaka. Nastavnik to objašnjava učenicima dok pripremaju svoje predstavljanje i strogo primjenjuje to pravilo – iz očitih razloga pravičnosti.

Kao što se predlaže u Radnom materijalu za učenike 3.2, od govornika se očekuje da privuku one koji se još uvijek nisu odlučili. Osim toga, mogu se pokušati takmičiti s drugim strankama. Letci ili posterii koriste se kao potpora strankama.

Svi učenici, bez obzira jesu li članovi neke stranke ili ne, mogu odlučiti žele li pristupiti ili napustiti stranku nakon tog skupa.

3. dio: Nastavnik daje poticaj za razmišljanje: zajedničko dobro.

Taj doprinos – kratko predavanje uz Radni materijal za učenike 3.4 – ima za cilj povezati iskustvo učenika s osnovnim pojmovima različitosti i pluralizma. Ubacivanjem predavanja u kontekst iskustva i interakcije koje su kreirali učenici, događa se međudjelovanje konstruktivističkog učenja i sustavnog poučavanja.

Nastavni materijal 3B nudi nacrt za predavanje.

Učenici, ako je potrebno, mogu tražiti dodatno pojašnjenje. U protivnom nije potrebna rasprava, jer učenici mogu razmišljati o ovom doprinosu tijekom budućeg rada.

4.dio: Stranke pripremaju strategije pregovaranja

Nastavnik upućuje učenike na (Radni materijal za učenike 3.1). U sljedećoj lekciji, stranke imaju mogućnost pregovarati jedna s drugom. Mogu li formirati savez, koaliciju? Organizirat će se okrugli stol, kako bi se svim strankama i pojedinačnim učenicima pružila mogućnost pregovaranja o vlastitom poimanju zajedničkog dobra. U završnom dijelu ove lekcije, učenici mogu pripremati strategiju pregovaranja.

- Kojim će ciljevima dati prioritet?
- Koju stranku ili stranke žele izabrati za prvu rundu bilateralnih razgovora?
- Koliko će delegacija stranka organizirati?

Učenici nastavljaju interne rasprave u svojim strankama. Ako ne zatraže nastavnikovu potporu, rade samostalno.

3. Lekcija

Što je zajedničko dobro?

Slaganje kroz neslaganje

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije. Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.		
Razvijanje kompetencije	Sudjelovanje: vještine pregovaranja. Analiza: raščlanjivanje ciljeva čija je namjera ista.	
Cilj učenja	Politika ima dvije dimenzije: rješavanje problema i borbu za moć. Kompromis je cijena koja se plaća da bi se dobila potpora i postigao dogovor.	
Zadaci učenika	Učenici dogovaraju odluku.	
Materijali i sredstva	A4 trake papira i flomasteri. Trake za demonstraciju „dijamantne analize“.	
Metoda	Igra donošenja odluka; pojedinačno, grupno i na plenarnoj raspravi.	
Raspored	1.dio: Učenici definiraju svoje prijedloge.	10 min.
	2. dio: učenici pregovaraju za okruglim stolom.	30 min.

Informacije

Nastavna cjelina je model procesa dogovaranja ciljeva definiranih razumijevanjem zajedničkog dobra. U ovoj lekciji, zadatak učenika je težiti tom cilju. Mogu, ali ne trebaju uspjeti. Njihovo nastojanje i iskustvo jednako je važno kao i sam ishod.

Nastavnik i dalje ima ulogu facilitatora. Na primjer, učenicima predstavlja modele pregovaranja, ali ne raspravlja o sadržaju.

Tijekom 1. dijela, posebnu pažnju treba posvetiti učenicima koji se osjećaju isključeni jer nisu pristupili ni jednoj stranci.

Opis lekcije

Početak: nastavnik iznosi pojedinosti programa

Nastavnik upućuje učenike na program (Radni materijal za učenike 3.1) i podsjeća ih na njihov zadatak. U ovoj lekciji, dogovarat će politički program. Koje ciljeve predlažu?

1. dio: Učenici definiraju ciljeve

Učenici odlučuju koje će ciljeve predložiti. Stranke i pojedinci mogu iznositi prijedloge. Čini se da to daje prednost „nesvrstanim“ učenicima; s druge strane, prijedlog neke stranke ima mnogo veću šansu biti izglasan velikim brojem glasova.

Glasnogovornici grupa ili učenici pojedinačno pripremaju kratku promotivnu izjavu.

Učenici bilježe flomasterom na papirnatu traku svoje ciljeve.

2. dio: Učenici pregovaraju za okruglim stolom

Nastavnik insistira na točnom početku. Učenici sjede na stolicama koje stoje složene u krug; to ne odgovara sasvim metafori „okruglog stola“, ali je pospješuje komunikaciju. Stranke koje su formirale koaliciju, sjede jedna pored druge.

Korak 2.1: Učenici iznose svoje prijedloge

Nastavnik otvara okrugli stol i daje riječ glasnogovornicima stranaka i pojedinačnim učenicima. Traži da govore o dogovorima koje su postigli i iznesu prijedlog zajedničke odluke. Stavljaju svoju papirnatu traku na pod.

Korak 2.2: Učenici analiziraju svoje ciljeve i istražuju mogućnosti za kompromis i integraciju

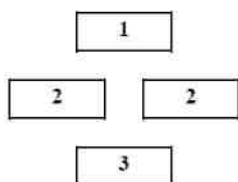
Nakon što su svi imali priliku govoriti, nastavnik facilitira i na osnovu prijedloga koje su učenici iznijeli utvrđuje moguću povezanost i kompromise.

- Spadaju li neki prijedlozi u istu kategoriju? Mogu li se te kartice staviti u isti grozd?
- Koji prijedlozi isključuju jedan drugog? Učenici trebaju pažljivo pogledati prijedloge. Isključuju li se ciljevi međusobno? Ili im je namjera ista, no zahtijevaju veliki početni napor, sredstva ili novac?

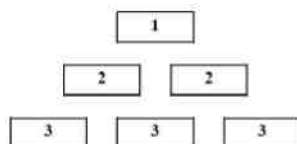
Korak 2.3: Nastavnik predlaže model pregovaranja

Nastavnik predlaže model za sastavljanje političkog programa s ciljevima koji se tiču zajedničkog dobra. Papirnatim A4 trakama označenim brojkama kao u nastavku, nastavnik uvodi model 1, pojednostavljenu verziju klasičnog modela „dijamantne analize“ (model br. 3).

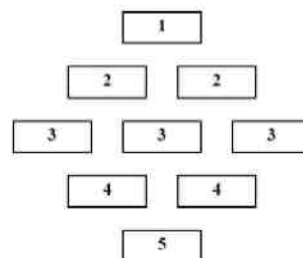
U varijanti s četiri cilja, jedan cilj se smatra glavnim prioritetom. Dva cilja su druga po redu, a jedan cilj, koji se smatra manje važnim ili manje hitnim, treći je po redu (ili se sasvim odbacuje – potom nastavnik uklanja cilj br. 3).

(1)

(2)

(3)

Ovaj zatvoreni model s tri ili četiri cilja traži pregovore budući da se mnogi ciljevi ne mogu dopustiti. S druge strane, manji broj ciljeva se lakše ostvaruje nego plan s kojim su svi zadovoljni, ali ga je mnogo teže ostvariti (dilema između inkluzije (spajanja ciljeva) i učinkovitosti). Nastavnik dodaje trake papira kako bi na taj način model br. 1 prebacio u modele br. 2 i 3.

Nastavnik na kraju naglašava da svi modeli definiraju samo jedan glavni prioritet. Prema tome, daljnja, vrlo radikalna opcija bila bi definirati samo jedan cilj.

Korak 2.4: Učenici pregovaraju

Učenici se trebaju dogovoriti oko nekoliko pitanja. Ta pitanja istovremeno otvaraju različite puteve do postizanja dogovora i potpore većine.

- Koji model odabiremo – koliko ciljeva želimo uključiti?
- Kojim ciljevima dajemo prednost?
- Da li bismo se možda svi mogli složiti oko samo jednog cilja?
- Koje ciljeve uključujemo u svoj program? Ciljeve koji se međusobno podupiru ili one koji se međusobno isključuju? (Prva opcija je usmjerena na učinkovitost, a druga na inkluziju).
- Da li program u cjelini djeluje smisleno?

Ovdje je potrebno pažljivo razmišljanje i raspravljanje. Stranke imaju jače uporište u svojim ciljevima, dok drugi možda imaju bolje ideje. Stoga je otvoreno pitanje koji ciljevi će dobiti najveću potporu.

Inkluzija ciljeva koji se međusobno isključuju (npr. zeleno + konzervativno) su tipični za koalicije između stranaka ili su pravilo za sve stranke. Organizirani model ciljeva (koje definira jedna stranka) je podložniji stvaranju konkurencije i usmjeren je prema potencijalnom sukobu. Izbor između tih modela je stoga izbor političkih kultura – načini ostvarivanja pluralizma u demokraciji. Nastavnik prati kako se učenici nose s tim problemom i odlučuje da li će se na to osvrnuti u lekciji koja sadrži osvrt na ta pitanja.

Učenici reorganiziraju kartice na podu s ciljem stvaranja svog programskog modela (u obliku dijamanta ili piramide). Ako nekoliko modela uključuje iste ciljeve, duplikati se koriste za uspoređivanje modela.

Kartice se na kraju stavljaju na preklopnik (*flipchart*) kako bismo dobili plakate koje ćemo upotrijebiti u sljedećoj lekciji.

Korak 2.5: Učenici glasuju

Na kraju sastanka, učenici glasuju dizanjem ruku. Ako su se složili oko jednog skupa ciljeva, možemo očekivati jednoglasnost.

Ako su se pojavili različiti modeli, učenici o njima glasuju.

U tom slučaju nastavnik predlaže sljedeći postupak glasovanja za koji se učenici odlučuju (glasovanjem) prije nego što se izglasavaju modeli: ako bilo koji model dobije većinu od preko 50%, smatra se prihvaćenim. U protivnom se glasuje ponovo, ovog puta između dva modela s najvećim brojem glasova. Vodeći računa o suzdržanim glasovima, model s najvećim brojem glasova smatra se prihvaćenim.

4. Lekcija

Sudjelovanje u pluralističkoj demokraciji

Učenici se osvrću na stečeno iskustvo

Ova tablica sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije. Razvijanje kompetencije izravno upućuje na ODGLJP. Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi nastavnog sata. Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Analiza i prosudba: organiziranje rezultata rada. Metodičke vještine: kratke izjave, povratne informacije.
Cilj učenja	Pluralizam je potpora pravičnom i učinkovitom odlučivanju. "Slaganje kroz neslaganje." Promičem svoje interese sudjelovanjem u demokraciji.
Zadaci za učenike	Učenici se osvrću i raspravljaju o svom iskustvu i daju povratne informacije o ovoj nastavnoj jedinici.
Materijali i sredstva	Preklopnik (<i>flipchart</i>) i flomasteri; preslika Radnog materijala za učenike 2.5 (ODLJP) i 2.6 (EKLJP).
Metoda	"Zid šutnje". Individualan rad, izlaganje i rasprava. Kratke izjave svih učenika (<i>„flashlight raound“</i>).
Raspored	1. dio: Učenici se osvrću na stečeno iskustvo ("Zid od 20 min tišine").
	2. dio: Rasprava o prethodnom. 15 min.
	3. dio: Učenici daju povratne informacije. 5 min.

Informacije

Osvrt (refleksija) je konstruktivističko učenje. Učenici oblikuju svoja stajališta i međusobno ih razmjenjuju. Uloga nastavnika je osigurati odgovarajuće metode i redoslijed. Ovo je primjer poučavanja kroz ljudska prava: učenici ostvaruju slobodu mišljenja i izražavanja. Strogi okvir svakom učeniku daje mogućnost sudjelovanja. Te mogućnosti se nikada ne doživljavaju kao potpuno jednake, jer različiti stilovi učenja različito reagiraju na metode koje je nastavnik izabrao.

Nastavnik vrlo malo govori. Međutim, definiranjem okvira lekcije, nastavnikova uloga voditelja je cijelo vrijeme očita. Kao i kod ostalih nastavnih cjelina, učenici se upoznaju s paradoksom da sloboda ne samo da ide ruku pod ruku sa strogim pravilima i rukovođenjem, već ih čak i zahtijeva.

Opis lekcije

Priprema:

Modeli političkog programa za koji su učenici glasovali u prethodnoj lekciji izvješeni su na zidovima učionice.

Četiri papira s preklopnika (*flipcharta*), (“zidovi tišine”) nalaze se na zidovima učionice, a pri ruci su i 2-3 flomastera raznih boja. Listovi papira s preklopnika trebaju biti lako dostupni, a ispred njih se nalazi 5-6 polukružno postavljenih stolica. Listovi papira s preklopnika mogu se položiti i na dvije ili tri spojene školske klupe.

Nastavnik je pripremio listove papira s preklopnika prije nastavnog sata i napisao je osnovna pitanja (vidi u nastavku). Osigurani su dodatni listovi papira ako je učenicima potrebno još prostora za pisanje.

Organizacija sjedenja olakšava komunikaciju. Sjedenje ne bi smjelo biti organizirano frontalno, već na stolicama složenim u krug, ili stolovima složenim u slobodnom prostoru učionice – što god se čini prikladnijim s obzirom na izložene listove papira s preklopnika.

1. dio: učenici se osvrću na svoje iskustvo (“zidovi tišine”)

Korak 1.1: nastavnik objašnjava učenicima kako koristiti “zidove tišine”¹⁰

Učenici i nastavnik sjede. Nastavnik upućuje učenike na temu lekcije prema rasporedu (Radni materijal za učenike 3.1) – osvrt i pogled unatrag, a ne primanje novih informacija, ili rad na novom zadatku. U dijelu koji se odnosi na osvrt, učenici promišljaju, razmjenjuju ideje i o njima raspravljaju.

Nastavnik uvodi metodu “zida šutnje” i objašnjava zbog čega je izabrana: radi se o vrlo dobroj metodi koja je potpora promišljanju i učenicima omogućava maksimalno vrijeme za razmišljanje i komuniciranje.

Nastavnik upućuje učenike na četiri postera – četiri “zida tišine”:

- **Pluralizam**

Kako sam doživio/doživjela pluralizam?

- **Slaganje kroz neslaganje?**

Zbog čega smo uspjeli, ili doživjeli neuspjeh u nastojanju da se složimo oko definicije zajedničkog dobra?

- **Različita raspodjela moći**

Kako smo se osjećali kao jači odnosno slabiji igrači?

- **Ljudska prava**

Koja ljudska prava smo ostvarili radeći na ovim lekcijama? (primjerci Radnog materijala za učenike 2.5, Opća deklaracija o ljudskim pravima i 2.6, Europska konvencija o ljudskim pravima se u tom trenutku dijele učenicima).

Upute:

- Tijekom ovog zadatka vlada tišina – zbog toga se zadatak i zove “zid tišine”. To je rasprava u pisanom obliku.
- Svaki učenik/učenica može pisati koliko želi.
- Minimalni zahtjev: dva zapisa, svaki na jednom od dva različita “zida tišine”.
- Učenici mogu napisati svoj odgovor na osnovno pitanje ili komentirati ono što je napisao neki drugi učenik. Mogu se koristiti strelice, crte ili simboli.
- Učenici mogu obilaziti postere, ili se zadržati kod jednog.

¹⁰ Ova metoda je varijanta zadatka 7.1, “Zid tišine”, iz knjige Poučavanje demokracije, ODGLJP VI. Knjiga, Izdavaštvo Vijeća Europe, Strasbourg, 2008, str. 62.

Korak 1.2: Učenici zapisuju svoje ideje na “zidove tišine”.

Učenici izvide zadatak osvrta u skladu s uputama. Nastavnik prati razmjenu ideja i mišljenja s postera, ali ne sudjeluje. Nastavnik insistira na tome da svi poštuju pravilo tišine.

Ovaj dio traje 10-15 minuta.

2. dio: Rasprava koja slijedi nakon prethodnog zadatka

Nastavnik poziva učenike da sjednu (na stolice složene u krug na sredini učionice) i najavljuje sljedeći dio nastavnog sata: raspravu koja je nastavak na prethodni zadatak i koju vodi nastavnik.

Najprije se učenici trebaju složiti oko tema o kojima žele raspravljati. Nastavnik ih upoznaje s potrebom da u vremenu koje im stoji na raspolaganju izvrše odabir. To podrazumijeva da će se usredotočiti na jedan ili dva „zida šutnje“, a ne da kratko komentiraju svaki od njih, no o tome odlučuju sami učenici.

Ovakva rasprava je dio konstruktivističkog učenja. Nastavnik ne može i ne treba predviđati što će učenici reći. Nastavnikov zadatak je dati strukturu njihovih doprinosa raspravi.¹¹

3.dio: Povratne informacije (kratki izjave svih učenika – „flashlight round“)

Nastavnik najavljuje kraj rasprave i zadnji krug povratnih informacija o jedinici. Ova metoda se sastoji u davanju vrlo kratkih izjava. Svaki učenik treba dovršiti sljedeću izjavu:

“Najzanimljivija i najvažnija stvar koju sam naučio/naučila u ovoj jedinici je...”

Učenici naizmjenično daju kratku izjavu koja se sastoji od najviše 1-2 rečenice. Komentari nisu dozvoljeni. Učenici mogu ponoviti i posebno naglasiti izjave drugih učenika.

Povratne informacije su potpora učenicima u pojedinim segmentima održivog učenja. Nastavnik prima informacije kojima se ocjenjuje ova jedinice. Učenici i nastavnik mogu iskoristiti pojedine ideje za planiranje budućeg rada u sklopu ODGLJP-a, u smislu poveznica s ostalim nastavnim cjelinama, njihova proširivanja i sl.).

---

¹¹ Vidi poglavlje u uvodu o konstruktivnom učenju.

Nastavni materijal 3A

Četiri osnovna politička stajališta

Liberalno stajalište: Individualna sloboda je na prvome mjestu

- Osnovna načela; osobna sloboda i odgovornost.
- Zaštita ljudskih i građanskih prava.
- Slobodna trgovina i natjecanje kao pokretači napretka, modernizacije i povećanja blagostanja.
- Kapitalizam najbolje funkcionira ako ga pustite da to čini samostalno.
- Jaka država – da, ali država koja se ograničava na vladavinu prava.
- Velikodušne povlastice socijalnog osiguranja ulijenjuju ljude.
- Osobni napor i uspjeh se uvijek isplate – nemojte previše oprezivati dohodak i profit.

Slogan: “Nema rizika, nema slobode”.

Socijal-demokratsko stajalište: Jednakost (ravnopravnost) je na prvome mjestu

- Osnovna načela: jednakost, solidarnost, socijalna sigurnost.
- Zaštita slabih, siromašnih, manje zaštićenih.
- Ako se ne nadzire, kapitalizam produbljuje socijalne razlike. Nema alternative kapitalizmu, no njegove učinke treba nadzirati i ispravljati političkim sredstvima.
- Potreban nam je sustav socijalne sigurnosti koji će štititi obitelj, invalide, starije ljude, nezaposlene i siromašne.
- Solidarnost znači da jaki pružaju potporu potrebitima.

Slogan: “Ujedinjeni opstajemo – podijeljeni propadamo”.

Konzervativno stajalište: Sigurnost je na prvome mjestu

- Osnovna načela: sigurnost i stabilnost.
- Jaka država je važna da bi zaštitila zemlju od opasnosti i prijetnji.
- Jaka država počiva na modernom i učinkovitom gospodarstvu.
- Produbljivanje socijalnih razlika treba izbjegavati.
- Obitelj treba posebnu zaštitu.
- Građani trebaju tražiti zaštitu samo ako se sami ne mogu nositi sa svojim problemima.

Slogan: “Jaka država u zdravom gospodarstvu”.

Zeleno stajalište: Prirodni okoliš je na prvome mjestu

- Osnovna načela: zaštita prirodnog okoliša, odgovornost prema budućim generacijama.
- Naš sadašnji način života, usmjeren na gospodarski rast i iskoprištavanje fosilnih goriva je ozbiljna prijetnja našoj budućnosti.
- Međunarodni sporazumi su neophodni radi zaštite okoliša na globalnoj razini.
- Odgovorni smo budućim generacijama i cijeloj planeti.
- Male promjene u našim svakodnevnim životima čine veliku razliku.

Slogan: "Novac ne možeš jesti".

Nastavni materijal 3B

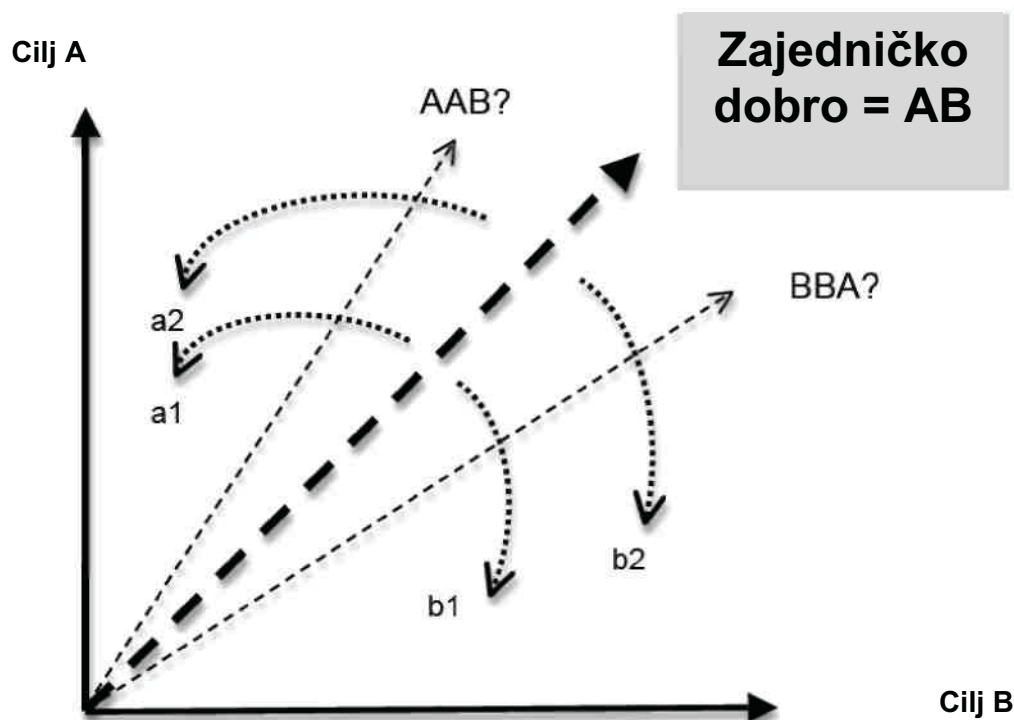
Lekcija: Što je zajedničko dobro?

Ova koncepcija daje osnovne smjernice za analizu. Nastavnik bi trebao prilagoditi predavanje potrebama svojih učenika za učenjem u kontekstu nastavne jedinice.

U demokracijama se podrazumijeva da nitko ne zna sa sigurnošću što je zajedničko dobro pa stoga moramo zajedno odlučiti što smatramo da je najbolje za našu zajednicu. U diktaturama je režim taj koji odlučuje što je zajedničko dobro – to je jedna od velikih razlika između demokracije i diktature.¹²

Svatko može, i zaista sudjeluje u ovoj trajnoj raspravi: političke stranke, interesne skupine, mediji, političari i građani pojedinci. U biti, u tome je i bit sudjelovanja u demokraciji – raspravljati i konačno odlučiti što je najbolje za tvoju zemlju (ili svijet u cjelini) i kako se to može ostvariti.

Ova nastavna cjelina je zamišljena kao jako pojednostavljeni model postupka donošenja odluka. Započeli smo predlaganjem svojih ideja o zajedničkom dobru – ako razmišljate o svojim prioritetima u ulozi osobe na čelu zemlje, razmišljate o zajedničkom dobru. Sada ste usred procesa formiranja stranaka.

U sljedećoj lekciji, međusobno ćete pregovarati o tome možete li ostvariti većinu koja će definirati zajedničko dobro – za sadašnjost.

Ovaj dijagram prikazuje što se događa u takvom postupku donošenja odluka. Pretpostavimo da se raspravlja o dva osnovna cilja, cilju A i cilju B (to se može povezati s konkretnim ciljevima koje su stranke predstavile). Tri crtkane strelice prikazuju konačna opredjeljenja koja stranke zagovaraju – neke žele dati prednost cilju A (varijanta AAB), druge cilju B (varijanta BBA). To su različite ideje o kojima treba razgovarati. Svaka stranka zastupa određeni program koji podržava neke grupne interese u društvu i nudi da uzme u obzir i interese druge strane.

Stranke stoga pokušavaju utjecati na donošenje odluka u njihovom smjeru – a1 i a2 u prilog cilju AAB, s time da stranke b1 i b2 vuku u suprotnom smjeru (BBA).

Koja je opcija najbolja kada je riječ o zajedničkom dobru : AAB ili BBA? Ili je to možda ravnoteža prema sredini: AB? Odluka se mora donijeti. Stranke pregovaraju i pokušavaju naći kompromis oko kojeg će se složiti i podržati ga. U demokracijama, kompromis je cijena koju plaćamo za moć. Moć odlučivanja pripada većini. Manjina, ili pojedinci, mogu utjecati na odluku valjanim zaključivanjem.

Tako donijete odluke su trajno predmetom kritičkog preispitivanja. Odluka možda u nekom trenutku ne služi zajedničkom dobru. Uvjeti se mogu promijeniti. Većina se može promijeniti. Dobrim zaključivanjem se većinu može uvjeriti da treba mijenjati mišljenje. Demokratska zajednica je zajednica koja uči.

Dodatak (ovaj se dio može ponuditi kao zasebna cjelina)

Na koji način je sve ovo povezano s ključnim pojmovima ove jedinice - pojmom **različitosti** i pojmom **pluralizma**?

Ostvarujući svoju slobodu razmišljanja i izražavanja, građani - pojedinci stvaraju jako **širok** spektar individualnih stavova o tome što je najbolje za njihovu zemlju. Građani koji su zainteresirani za ostvarivanje svojih ciljeva u praksi organiziraju i priključuju se organizacijama kao što su stranke, interesne skupine, i sl. To je organizirani **pluralizam** (vidi a1, a2, b1, b2 in dijagramu).

Pluralizam promiče takmičenje za stjecanje moći i političkog utjecaja. Odluka traži da se nekim ciljevima i interesima dâ prednost, dok se drugi odbacuju. Ponekad je potreban kompromis da bi se ostvarila potrebna većina.

Građani koji ne sudjeluju u ovoj igri glasnog i jasnog artikuliranja svojih interesa i stajališta smatrat će se isključenima. Interes sviju je sudjelovati u demokraciji.

Nastavni materijal 3C

Prijedlozi za dodatni rad i nastavak

1. Kako stranke odražavaju društvene podjele?

Radni materijal za učenike 3.5 i raspravava

- Koje podjele postoje u našem društvu?
- Kako stranke u našoj zemlji odražavaju te podjele?
- Koje odluke i kompromisi su donijeti?

2. Pluralizam

- Koje interesne skupine i NVO postoje u politici?
- Koji interesi su dobro organizirani? Koji nisu?

3. Postizanje kompromisa

U demokracijama pluralizam stvara potrebu za kompromisom. O tome postoje različita stajališta:

1. Sa stajališta pojedinačnih igrača: kompromis je cijena koju treba platiti za moć. Dobre ideje se na koncu svedu na ne baš najbolje rješenje.
2. S općeg stajališta: pluralizam potiče na natjecanje: igrači provjeravaju jedni druge i osiguravaju da nijedan od njih ne postane previše moćan. Pluralizam u društvu ima isti učinak kao i ravnoteža ovlasti u Ustavu.
3. Gledano iz perspektive postizanja rezultata: pluralizam rađa potrebu za stvaranjem kompromisa. Ekstremne odluke su rijetke. To je potpora socijalnoj koheziji.
  - Koji od ovih stavova se potvrđuju u stvarnom životu, npr. u konkretnim slučajevima?

4. Uspoređivanje demokracije i diktature

Radni materijal za učenike 3.4

- Kako demokracije i diktature rješavaju različite interese i stajališta?
- Kakve odluke su donijete? (kriteriji za usporedbu: uključivanje interesa, učinkovitost, izražavanje kritike, uloga medija.)

5. Dvije dimenzije politike

Max Weber:¹²

1. "Politiku možemo usporediti s polaganim i energičnim bušenjem rupa u debelim daskama sa strašću i dobrom prosudbom."
2. "Tko god je aktivan u politici teži za stjecanjem moći."

Kako smo doživjeli dvije dimenzije politike u ovoj jedinici? Kako politički akteri u našoj državi uspijevaju uravnotežiti te dvije dimenzije?

---

¹² Max Weber, "Politika kao poziv" (*Politics as a Vocation*), str. 2, 34 (www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf); citate je redigirao autor.